

Український Тіадор Гомоненіх
в Індії

Віталій Демчак

МОЛОДО
БУРДИК

секундний роман

Видавництво „Життя в діаспорі“
РІМІК - 1946
diasporiana.org.ua

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Дончак, молодий початківець-письменник, у цьому невеличкому сензаційному романі "Марко Бурджа" досить уміло зацікавлює кожного читача своєю широкою фантазією та несподіваністю різних пригод, які переживає головний герой роману, Марко. Незалежно від того, що цей роман це фантазія, він досить уміло пов'язує всі ті можливості, що їх може приготувати кожному емігрантові реальна дійсність чужини.

Автор роману, Дончак, людина ще молода. Він народився в 1923 році, це було в той час, коли на землях України велася ще завзята боротьба за визволення. Син українського робітника-шахтаря Донбасу, Дончак, виховувався в умовах підсовітської дійсності, де кожній людині, незалежно від віку, прищеплювали тільки трафаретність міркувань, головно в мистецькій творчості. Створивши своєрідну пролетарську ідеологію, большевики затроювали нею чутливі душі молодого покоління. Так теж виховувався й Дончак. Він, як і вся підсовітська молодь, скочтувавши гіркого "трудового" хліба та відчувши визик "щасливого режиму", шукаючи шляхів життя, записується студентом до технікуму механізації й намагається набути собі необхідну кваліфікацію.

Друга світова війна припинила навчання в технікумі та, разом з іншими студентами, кинула його на криваві фронти. Ще працюючи робітником, Дончак відчуває в собі сумління правдивости існуючої державної системи, однак агітаційно-пропагандивна праця держави та жахливий і жорстокий поліційний терор не дають сформуватись його поглядам в одному певному напрямку. Як українець, він бачив велику різницю у відношенні держави до національностей, бачив тяжку недолю українського народу. Війна яскраво відкрила всю дійсну підкладку та політику "держави - земного раю". Дончак зрозумів, що боронити край поневолених народів він не має ніякого морального права. Кинувши зброю та шукаючи іншого життя, Дончак, як і всі воїни Української Національної Армії, опинився в таборі полонених. Перед ним розкривається новий, західний світ. Його думки шукають виходу і нарешті у Дончака зrodжується бажання викласти свої міркування у літературній творчості. "Марко Бурджа" з'явився в уяві Дончака ще в Белларії, під впливом діяння репатріаційної комісії. Вже тоді Дончак ростив у голові всі переживання Марка і, будучи начитаним детективістичної літератури, короткими італійськими нотами захоплював співмешканців свого шатра фантастичними гутірками.

"Марко Бурджа" розрахований на т.зв. середнього читача, але його з зацікавленням можуть читати всі читацькі круги. Головний герой, Марко Бурджа, змальований Дончаком досить правдиво. Нам особливо цікавий момент, коли у Марка, спочатку засліпленого брехливою агітацією, поступово оформлюється національна свідомість українця. В особі Марка молодий Дончак передає свою безконечну тугу за рідним краєм, цю тугу, якою переповнене серце кожного українця-емігранта. Марко свідомий свого обов'язку супроти народу і, хоча перебуває на чужині, відчуває пекучу потребу помогти йому в його боротьбі. Ворог використовує це й запрягає Марка до своєї шпигунської роботи і Марко, не знаючи дійсних цілей організації, тягне її, доки не переконується, що не працює на користь визволення України.

Початківець Дончак намагається вкласти у свій роман все своє вміння письменника та широкий розмах думок. Важко сказати наперед, як може розвиватися його талант. Читач мусить врахувати те, що Дончак виховувався у відмінних сучасній західно-европейській молоді обставинах, тому й читуючи "Марка Бурджу" не буде надто суворий в осуді деяких похибок, які є в романі. Вартість "Марка Бурджі" в тому, що він захоплює читача та заповнює в деякій мірі брак белетристичної літератури, що відчувається в таборі.

В.Дончак.

Марко Бурджа

символічний
роман

I.

"Пишіть!"

Стояло сонце, пекло сонце.
Крутилося в голові, жовтіло пе-
ред очима.

Важко було пізнати синів ши-
роких степів України. Ауді, змар-
нілі; запалі очі, гострі носи...

Стояти було незносимо. Хоті-
лося піти, заховатися в холодку
латра. Але затримувала цікавість:
що скажуть товариші переможці,
з якими ще два місяці тому при-
ходилося говорити мовою скоро-
стрілів, гранатометів, гармат?
Та це все вже минуло, відійшло,
відгриміло, розвіялося... Аlopці
стояли, похиливши голови.
Шереможені і вигнані. Не сповни-
лися сподівання, не виправдали
себе жертви.

З другого кінця табору долідав
визивний свист, крики, сміх. Ди-
зились туди. Там лось промовляли,
когось переکонували представники
sovітської репатріаційної комі-
сії. Закликали вертатися на бать-
ківщину, "не волочитися по світі".
Прийняті свистом та криками да-
вали спокій одній колоні та йшли
до іншої, а за ними слідом, як
спантеличені заці, бігли люди
з клунками. Це слабодухи. Це ті,
що випадково опинилися в лавах
українського війська.

Лейтенант Тарасов, підходячи
до слідуючої групи полонених,
хотів показати себе веселим, ба-
дьорим: хай бачать ці запроданці
фашизму дійсний вигляд перемож-
ця! Дійшов до середини колони,
став та заздрісно глядів, як ук-

райський старшина зголовував
свій відціл англійському полків-
никові. Йому хотілося, щоб зві-
тували перед ним, Тараковим, бі-
він репрезентує справжніх пре-
можців, а англійці ... це тільки
номічники. Тепер Тараков має го-
ворити. І з чого б то печати,
щоб розчулити цих дубів, дістати
до самого серця?...

- Товариші! - почав він вібру-
ючим голосом по-російськи - Про-
шу вас, вислухайте мене. Потім
можете свистати, кричати!

Лава стояла тихо.

- На припоручення совітського
уряду - говорив далі Тараков -
ми уповноважені сказати вам
правду, пригадати поворот на бать-
ківщину. Ми знаємо, що вас силкою
забрали німці, змусили служити
своїм інтересам, змусили вас ста-
нути на шляху зради батьківщини.
Совітський уряд окремим декретом
взвив всіх своїх горожан верну-
тися на батьківщину, щоб ...

- Опинитися Сибірі! - хтось
кинув голосно з орби. Відціл Чор-
скинув сміхом. Розгубилися члени
комісії, незрозумілими поглядами
дивилися англійці.

- Можете це говорити своїй
мамі! - докинув ще хтось.

- Щось ви дуже багато видасте
декретів!

- Не туди попали, товариш! -
глузували полонені, але цей ще
далі продовжував посміхатися,
мовляв, від ваших слів і за вухом
мені не свербить. Але в душі Та-
раков скаженів. "Як всини сміють?
Яке мають право!? Ця сволота, мер-
зота!... Кулемета б сюди!" Понів

Марко Бурда

рукою по поясі, в тому місці, де звик висіти наган. Немас, а шкода. Англійці, хоч і приятелі, проте просили залишити його поза дротами. Звісно, капіталісти. Одна шайка!

Хлопці вгамувалися, гомін стих.

- Товариші! - використав хвилину Тарасов - Самі собі зробите краще. Той, хто добровільно за бажає вийти на батьківщину, зараз таки буде переведений до іншого табору, отримає кращий харчевий приїд і однострій...

- Го-го! Ви, товариші, хочби самі втягнулися якслід. І не се ром вам їхати за кордон у чужих чоботях та штанах? Збідніли, ма бутъ... - сміялися таборовики.

- Одним словом, хто хоче вернутися додому, хай виступить. Таких знайшлося небагато, до десятки. Стояли зігнені біля Тарасова, дивилися в землю. Боялися зустрітися з поглядами вчорашніх друзів, з якими разом переживали тяжкі дні фронту, спільніх змагань.

Відходили, зрадили...

За ними не дуже й тужили. Звісно, очищено насіння дає ліпший врожай!

Лейтенант Тарасов відійшов, відійшли й інші члени комісії. Пішли також ті, які злякалися труднощів, які ще вірили в ласку та прощення "братів-слов'ян", москалів. Їм навздогін летіли дотепи, сміх, обурення.

- Скатерть дорога!

Прошло кілька тижнів. Репатріаційна комісія стала щоденним гостем табору. Ця вся волокита обридла всім, приілася. Ніхто не звертав уже на це уваги. Якась байдужість панувала на всіх обличях.

Махнув на все рукою і Марко Бурда. Цілими днями лежав у шатрі, думав. Про поворот на батьківщину навіть не помислюв, проте якась туга, якийсь жаль за краєм тиснули під серцем. Словам комісії не хотів вірити, але не міг твердо вирішити:

"Ні, не поїду!"

Репатріянти, виходячи з табору, на новий спосіб вербували охочих до повороту. Марко чомусь захвилювався. Був сердитий, не відповідав на питання друзів,

мав заклопотаний вигляд.

Хлопці заходили по одному до шатра, де сидів представник комісії, і видік виходили, на іхнє місце заходили другі.

Зайшов і Марко. Став у вільний поставі і чекав. Дивився на сівітського представника, полковника з пагонами. Останній закурив цигарку та недбало спітався - Прізвище?

- Бурда.

- Ім'я?

- Марко.

- Скільки років?

- 24.

- Молодий ще! - посміхнувся полковник.

- Як бачите - байдуже відновів Марко.

- Ну, ідемо додому?

Марко здивив плечима.

"Гм, цього можна обробити" - подумав полковник. Поставив ще кілька питань, цікавився освітою, родиною. Пояслював телерінне положення. Батьківщина, брак людей... Як з землі виросла жінка в військовому однострою та з відзнаками молодшого лейтенанта. Підійшла, лагідно вспіхнула. Як давня приятелька сказала:

- Марко! Вертайтесь! Такі хлопці... орли. Десь там чекають на вас матері, виглядають дівчата, а ви сидите тут, за дротами, в невблі, далеко від рідних домів, піль. Вертайтесь, Марко!

Дійсно, десь чекає мати, виглядає. Виходить у степ, дивиться на захід, туди, де згасли останні зги заграви війни. Вертається додому інші, а його нема.

- Ну? - підганяла вона з відповідлю - Не дивись на інших! живи своїм розумом!

Може дійсно бракує людей? Може дійсно облогом лежать поля, пусткою світять вирібні, кличуть до себе майстрів, робітників, а вони ... розбрілись по цілому світі.

Марко вже не думав про те, що чекає на батьківщині тих, хо вітаються. Забувся й про ті роки, які сам пережив.

"Е, було не було! Пан, або пропав!" - легко подумав, а вголос сказав:

- Пишіть...

x x x

II.

Втікати!"

Недалеко від села Беллярія, збоку пляжу Ріміні - Бельонія, розташувався окремий табор совітської репатріаційної комісії, табор для тих, що захотіли вернутися додому. Тут були люди різних національностей: німці, румуни, фіни, мадяри, словаки, українці, мескалі, кавказці і інші. Словом, всі ті, чиї землі знайшлися під совітською окупацією. Тaborовики були поділені за національною принадлежністю. Совітські громадяни творили окрему групу, ще на неї комісія зверталася найбільшу увагу, як на більше свідомий елемент". Відразу виявилися бувти комсомольці та активісти, а також комуністи. Проводили мітінги, на яких бувши громадянами виправдовували свої поступки, підчеркували свою відданість ССР.

Марко не приділював великої ваги цьому. Воно йому обридло і він зовсім не брав участі в мітінгах. До цього всього почалася ще мундра. Мундра в таборі! Хтось поцікавився у лейтенанта Тарасова про цілі мундри, але цей сухо відповів: - Робіть це, що вам наказують!

"Ого, - подумав Марко - та ще ж пахне старим..." Але ставався уникати цього поділенного виткому. Мало, - помалу став усвідомлювати свій поступок, частіше обдумував своє майбутнє. Довгий час просиджував у матрі, згадував давні бої, товаришів зброй. "Патріоти" нішпорили по шатах, виганяли тих, що уникали мундри та мітінгів. При цьому деяких били та гордо заявляли: - Ми вам покажемо! Це вам не в німців...

Це були ті, що ще місяць тому лазили біля німецьких ніг, зраджували друзів, робили німцям доноси на свідоміших вояків, показували себе найзвітішими ворогами комунізму, виступали проти всього совітського. А тепер... повернули оглоблі.

Хамелеони!

- На збірку! На збірку! - доловів голос.

"Куди попав? Треба було бути божевільним, щоб записатися на "родину" - думав Марко, йдучи виконувати зарядження.

Стали в чотирьох царях, на совітський зразок. Примішов полковник, за ним Тарасов і ще кількох. Прешли колону, придивляючись кожному, начебудили с апель.

"Що це мало б бути?" - подумав не один.

- Ви виступіть! - сказав полковник одному, а пройшовши ще кілька кроків, знову - Ви також. Зуинившись проти Марка, зміряв поглядом від ніг до голови і:

- Ви також.

Марко виступив. Дивився на полковника, якоти, поволі проходячи, вказував пальцем на когось, а цей виступав. Нарешті полковник зуинишився, повернув голову до Тарасова.

- Лейтенант Тарасов! Десятьох дистарчить?

- Вловні! - звучала коротка відповідь. Полковник пресів очима по колоні.

- Ви можете розійтися - наказав, а до вибраних добавив:

- А ви підете з лейтенантом Тарасовим. Слухайте, Тарасов! Візьміть молодців і скажіть їм, в чому справа, щоб вони не лякалися.

Лейтенант зібрах десятьох, повів до канцелярії. Там почастував кожного цигаркою, запрошив сідати.

- Ось що, "преб'ята"! Ви зараз отримаєте нові однострої і цигарки. Поїдете до українського табору! Хай знають ці невіри, хай побачать вас і позаздрять.

Марка кинуло в "лихоманку".

"Як? Знову іхати туди? З якими очима? Як дивитися в вічі товаришів, яких зрадив? І на що це все подібне? Новий однострій, цигарок під ~~статком~~... О, дурний! Та це ж старий, залязований совітський трюк!"

Чомусь пригадався 1935-ий рік. Країні учні школи, а серед них також Марко Бурджа, йшли на прогулку до Києва. Але дехто не має відповідного вбрання. Не можна ж показатися в столиці України, перед самим Петровським, у старих, рваних штанах та черевиках! Що скажуть кияни? Що подумає Петровський? Партийний секретар міста наказав видати для кожного новий костюм, черевики, плід. У Києві ж усі

дивилися на них, фотографували, накручували кінофільм, показували закордонним туристам, мовляв, дивіться, як виглядають радянські школярі... І тепер те ж саме. Їх повезуть до табору, скажуть курити одну за одною цигарки, щоб інші бачили, як совітські представники відразу дбають про своїх громадян...

О, який фаль!.. Яке обманство! Зробилося тощо. Марко взявся за голову.

- Товариш лейтенант, я хочу й... болить голова... Тарасов глянув скоса на Марка.

- Не вдавайте, будь ласка. Ви повинні зрозуміти одне: якщо батьківщина промах вам вже минуле, то ці ви повинні їй чимнебудь помогте.

- Я цілесно хворий! - тихо сказав Марко.

- Дійсно, дійсно! - зросійська викривив Тарасов - А що таке "дійсно"?

- Дійсністю, товариш лейтенант! - Хтось запобігливо висвітиз.

- Ах, дійсністю... Це зовсім інакше звучить - підхопив Тарасов; а про себе подумав: "От - що хохли." Потім з призвістством дивився просто Маркові вічі, й прошідив: - Я вас розумію, молода людино. У вас ще осталася цей фашістський наскрібок, що його вибудували з всього чутра.

Подивився ще й на інших хлонців, скривив уста в усмішку.

- Ваше прізвище?

- Бурджа.

- Добре - криво усміхнувся і записав щось в негеличкій ноутес, і відтак добавив: - Ідіть у матро, обійдуся без вас.

Марко, хитаючись, пішов, мов п'яний. Дійшов до матра, ліг. "О, що я зробив?" - злісно рвав на голові волосся. "Надо зголосився? Що ж відхукло мене на цей ганебний крок? Що ж робити тепер? Куди подітися?..." Близькою на мозок упала хідповідь: утікти! Але куди? до своїх? Не приймуть. Він пам'ятав, як вони відривають, які були сердиті, обурені. Але всеж таки треба втікати. Покинути цей табор, а там буде видно. Але коли? Щось шептало на вухо: Тепер, сьогодні... Вночі.

III.

"Господи, поможи!"

На східно-італійське побережжя лягла тиха, серпнева ніч. Гарна італійська ніч. Така гарна, як сама Італія. Тихо полєскав береги своїми хвильами Адрія. Тихо пили маленькі хмаринки, власне шматочки хмаринок, кудись на схід. Мільйонами зірок блимини свесівіт. Туманним поясом мерехтів чумацький тлях. Так тихо, наче в Україні. Але де? Тишу нарушували пробігущі сирі і то тільки деякі, бо багато з них пролітали безшумно, світили тільки ліхтарями. Десять родістий зойк, або сміх сініоріни і зиску тихо.

Заснув табор, не гвалтував уже. Марко по зорях відзначував час. Мав на прикметі перлу годину. Так, пора... Вибрал з наплечника різні зцимки, листи, відкривки, взяв дві сорочки, декілька хусток, зробив невеличкий клунок. Наплечник лишив. Нідрівся, оглянувся кругом... Тих... З якогось матра ще долітав крик: набутий грютъ в карты... Осередко пішов поміж матрами до - ще вченій горяного місця. Біля одного матра висміянув залізного тонкого заноза, піднім мостянику. Мусів виконати ще таку роботу: вирти рівчик під горожем.

Підсунувся до дротів, притаївся. Номінаю ходю проштов, картовий. Тут картуши чертоно-армійці. Став рити. На хилину перестрочив, коли проходив віртоган, і сідяч починав зногу. За годину рівчик був готовий. Тепер оставалось пропустити стінку мимо, щоб далі лідій-мод, вилізти, а там... буде видно.

Чекав. Нарешті приблизився і зірвався, мов тільки, вертоган.

- Господи, поможи! - прошентав Марко й поліз. Як був уже на тім боні, зачепився правою шкою об дріт, бо грячкувався, та розрізав її від бороди аж до ока. По шкії і сорочці потекла кров.

- От, нещастя - просичав - але, слава Богу, виліз. Він взяв залізного прута і підівся.

- Стой! Кто йде?!

Марко випростувався.

- Свої! - відповів сміло.

- Хто свої? - хтось нетерпливе допитувався, Марко пізнав голос Тарасова, але відповідав далі.

- Стійковий, товариш Улейтенант!

У світлі місяця постать Тарасова вирисувалась ясніше. Нідійшов єлижче, у віддалі двох кроків застежливо зупинився, положив руку на кобурі пістолі. Придивлявся.

- Ви що тут робите? Чому лице закриваєте? Ах, я вас, здається, згадав... Коли не помілюєсь, Бу... Бу... Бурджа...? Це ви сьогодні так несподівано захворіли? Розумію, розумію. Ну, прийдеся вам пройтися во мню.

Марко затиснув у руці прута. Вибирає хрілину...

- Розв'я! - блискавкою впав прут на голову Тарасова.

- Ох! - ледви чутно скрикнув той і повалився на землю, як колода.

Бурджа відбіг у недалекий виноградник, прислухався. Там ззаду хтось стріляв, хтось крічав. Швидше побіг туди... Пристанув.

- Куди ж його прямувати? До своїх? Соромно - міркував про себе. Потім відірвав частину спідньої сорочки, приклав до раненої руки, довго дивився на зорі, на чумацький шлях. Зірвав кисть винограду, жадібно кинув у рот кілька ягід і по-прямував у сторону Ріміні.

IV.

Наволі Магдіні.

Не спав Наволі, не міг заснути. Час-від-часу дивився на годинника, закривав очі, сердився, бурчав собі щось під ніс і всетаки не міг заснути. Повертався з боку на бік, лежав хрілину спокійно, потім возважився знову. Почував себе погано...

- Або спи, або дай спокій другим! - обурилась дружина і штовхнула його ліктем.

Наволі навіть не заважив того. Він встав, взув сандалі

і в одній білизні пішов до кухні. Засвітив світло, дістав новіші часописи і став їх переглядати. Натрапив на статтю "Італія на роздоріжжі". Читавши її, сердився більше.

- І друкують чорт зна що! - сердито пробурчав собі під ніс. Автор, що ховався під двома ініціалами, в тій статті гостро виступав проти уряду та домагався більших прав для комуністичної партії. Наволі Магдіні прямо не вірив написаному. Комуністична партія... Це вчора її називали пристулком для волоцюг, ледарів та авантюристів, сміялися з її праці, не хотіли слухати її агітаторів. А сьогодні... Сьогодні комуністична партія з'яслася на ноги, сталася однією з сильніших партій Італії, сміливо вицигас свої гіпостези, критикує уряд, галасує за "орієнтацією на Росію". Число оманливих серпів з молотами та чернопурпурівських п'ястуків поросло все більше на видніших місцях Ріміні. Комуністичні часописи продавалися по низькій ціні, як другі, в великих тиражах. Все це непокойило Наволі Магдіні. Італія все більше червоніла в його очах. Лодили чутки, що москалі нелегально доставили з Росії велику кількість зброї для італійських комуністів.

Що то буде? Що чекає Італію завтра?

Як сідзяній патріот спосіб батьківщини, Наволі тяжко переживав теперішнє становище рідного краю. Проща, до краю згущеної атмосфери трохи розрідили італійські полонені, що верталися з Росії. На сторінках часописів появлялися іхні враження про перебування в соїтському рая. Більшість італійців призначалися наці долем своїх батьківщин, але отже ішле її не політичносиг.

Наволі тяжко зіткнув і зідлюється часописи. Годинник поки зустрівся до третьої. Ось-ось мені прийти ринок. Позіхнув і хотів виключити світло, але лигло почує стукіт у двері.

"Ато не міг би бути так пізвено" - подумав Наволі.

Стукіт повторився, тим разом було голосніше.

- Стукас хтось! - обізвала-ся дружина. - Чи чуєш?

- Та чую - кинув Паволі й пішов у сіні.

- Хто там? - спітався він рідною мовою і став чекати відповіді.

- Сініор... - долетіло з-за дверей, а далі не міг нічого розібрати. Зрозумів тільки, що хтось говорив чужою мовою. Але якою? Паволі знатрохи пофранцузьки та по-німецьки, що навчився ще за першої світової війни в окопах, раз ворючи в французами проти німців, а іншу, навпаки, проти французаів.

Прислухався лінте.

- Сініор... - почув знову, а далі зрозумів тільки: "біте", "еснен" і ще декілька слів.

"Так, це теденко" - зміркував Паволі. Але що він хоче? Іх багато тепер тут, полонених. Може який грабівник?"

За дверима хтось продовжував благати. Паволі взяв сочину і почав витягати зосуваць. Коли відчинив двері та побачив чоловіка з перев'язаною головою, злякався трохи, але швидко отпанував себе.

- Вас волен зі? - спітався ломаною мовою. Несподіваний гість нічого не відповів і, не чекаючи запрошення, ввійшов сміливо до хати. Прибігла сполохана дружина, тривожно допитувалася чоловіка, а той тільки роздивив руками, бо сам не знатав нічого.

Гість сидів якусь хвилину, потім почав щось просити.

- Води принеси - звернувся Паволі до жінки.

Марко /бо це був він/ жадібно випив воду, скинув з голови лахміття. Жінка, побачивши кров, заломила руки та заохкала, але швидко принесла мідницю з водою, показуючи Маркові, щоб цей обмився. Марко не дава себі довго просити. Він вимив обличчя і перев'язав його новою пов'язкою, що йі приніс Паволі. Марко закурив та почав розказувати, що він та як попав сюди. В оповіданні помогав собі жестами рук. Паволі кивав голо-

вою, часто вставляв своє "іх Ферштеге", хоч більше того оповідання таки не розумів. Зрозумів тільки те, що перед ним був українець, що нічого поганого гідно заподіяти, але був змушенний уткати в табору. Паволі ніяк не міг зрозуміти, до чого гість увесь час повторював "большевістен", і від чого він став ранений.

Уже розвінілоси, як Паволі поклав Марка до ліжка, а сам гетовився йти до церкви, бо починався недільний ранок.

ХХХ

По Богослуженні Паволі почекав на священика д'Розіо.

Священик особисто знатав Магдіні і заради до нього ставився пріхильно.

Тепер, підійшовши до пустої, священик, як завжди, поставив своє незмінне питання:

- Ну, що нового, сініор Магдіні? - і вже готовий був почутти знане "нічого немає", але це не сталося. Щойно тепер помітив заклопотаний вигляд Паволія.

- Ви щось хотіли мені сказати, сініор? - спітався.

- Так, отче, - відповів Гетті, а відтак розказав священикові про свого гостя.

Д'Розіо вважливо прослухав його, мовчиши кілька хвилин.

- Кажете, він українець? - задумано спітався.

- Так, отче.

- Добре. У мене якраз стали на кватирі два українські священики з Риму. Я їм скажу про це, а вони вже потурбуються про нього. Я з ними завітаю до вас, пане Магдіні, десь так піоля обіду.

ХХХ

Двох українських священиків з Риму іхали до Беллірії, щоб провідати земляків, українських полонених. Вже в Риміні зовідалися, що в Беллірії якраз тепер орудує совітська репатріаційна комісія і, щоб не ускладнювати становища, рішилися зачекати декілька днів у Риміні і стали на кватирі у свого італійського колеги, священика д'Розіо.

Почувши від д'Розіо про якогось українця, що так дивно забрив у Ріміні минулій ночі, вони негайно поспішили на квартиру Наволі.

Марко дуже зрадів цій візиті та розказав отцям, як покинув товаришів, як утік з більшевицького табору та попав до Магдіні. Отці докладніше перековіли це італійському священикові та Наволі.

- Інакше й не-тіг цей хлопець зробити - віршив Наволі.

- Бог поможе Йому стати на дорогу істини - дбавши д'Розіо.

Українські отці заликувалися Марком, побіціли, що десь зроблять ця въого та просили, щоб цей почекав, поки вони не вернуться в Беллірі.

V.

До Риму.

Марко чекав.

Наволі піклувався над ним, як рідним сином. Підбальорував Його, просив ге зневірюватися. А Марко сидів і міркував.

Отці не зможуть Йому помогти стільки, скільки він бажає би. Навпаки, вони навіть котякали, щоб він вертався назад, до табору. Тут ж Кому дорога не стелилася. Треба рятуватися своїми силами. Не інакше.

Одного вечора Марко заговорив до Наволі. Хоч як погано розумів Наволі по-іменськи, то все таки нам герой усіх добитися цілких успіхів. Конференція тривала до півночі. Планували, робили проекти.

- Добре, Марк, я поможу вам. Ви молоді й потребуєте жити - закінчив розмову Наволі.

На другий день Марко Бурджа, одягнений у зброяння римо-католицького священика, в супроводі Наволі вийшов на південну сторону Ріміні, на пляж, що вів на південь.

Чекали якогось авта, до чого могло б Його зняти.

- Дякую вам, сініор Наволі, дякую за все. Доки живим буду, ніколи не забуду вашої опіки.

- Нічого, Марк. Я зробив те, що мусить зробити кожний порядний чоловік. Бажаю вам, молоді

людини, успіхів на майбутнє, а найголовніше, щоб ви не робили більше помилок.

Марко замарівся. Йому здавалося, що Наволі в цих словах сміється з його дурощі.

За хвилину авто, що йшло в напрямі півдня, затрималось на помах руки Марка. Сяк-так порозумівши з шофером, Марко сів до кабіни. Він тепло попрадався з Наволі й машина рушила.

Двох поляків, що сиділи рідом з Марком у кабіні, говорили з собою по-українськи. Марко не спромігся. Приглумився ім більше, бо заважав на іхніх рукавах написи "Польща".

"Он воно до!" - подумав він, і чутъ не крикнув - "Та мені, Господи, везе!"

На превелике здивування "польщиків", "італісці" звернулися до них по-українськи.

- Ви що, українці?

- ???

- Не дивуйтесь, пано!.. Нід цим чорним плачем італійського священика б'ється українське серце.

"Поляки" заскочесі знемацькали мовчали.

- Так ви їдете до Риму?

- Так, отче - обізвався наречті один, що сидів за рулем.

- То ви, хлопці, українці?

- Українці.

- Тоді, паноре, прийдеться викласти карти на стіл, а ви може й поможете мені в дечому. "Поляки" переглянувшись між собою, переморгнувшись зазустрі, що аж Марко помітив.

- Та кажіть, отче, що там ви маєте, бо я нічого не можу зрозуміти.

- Я, паноре, не с ніким -

- Опа!

- Не дивуйтесь. Я вам розкажу все - приходить іх до різноваги Марко, і докладно розказує свою історію. Хлопці вражливо слухали, дещо передитували, і не знали, чи вірити тому, що розказував, чи ні.

Ст тобі й маси. Де тільки нема нашого брата? По всьому світі, по всіх усюдах розбрилися українці і різними способами стараються ہтиматися у

колії життя. А вони, пі вояки, хіба не такі? Хіба ж вони не маскуються отими одностроїми з марковою чуминного краю?

Марко розказував і розказував. Слухали, аж очі широко певідкривали. Ст тобі й стень!...

- А ви чого їдете до Риму? - спітається Марко.

- До штабу корпусу, по літературі.

- Ага...

Наступила мовчанка. Алопні, ніякого почували себе перед землеміром. Хотіли розвідатися, що він буде робити в Римі, але не було сміливості. Вони відчувають, що цей бідолаха потребує помочі. Але як йому і чим допомогти?

- Чуєш, друже, - озвався один - може б тобі в Римі більше підійде лівільне збрانня? Коли так, то я тобі подорую... Це в Танкірі я купив гарну пару... Але, бачиш, досі ж посити було ніколи. Та й положення йос ліпче від твоєго. Візьми, не погордися, може пригодиться. Ех, знаєш, чуско почати один одному, чим можено...

Коли закурене авто прибуло до Риму, в кабіні сидів Марко, та все же священиком, але молодим, гарно збраним начином. Подякував хлопцям, попрощався з ними і пішов вулічкою Віктора Емануїла. Сдине неческою! Його що буде, коли затримає поліція. Але всеж таки байдарою йшов у центр Риму.

VI.

В Неаполі.

Марко до півночі кружиав по вулицях Риму, хотів був піти до Ватикану, відвідати українців, просити їх помочі. Але в останній квітній відкінув цей намір, посоромився. Якесь будуть крутитися сам - подумав - щоб тільки не попастися до рук поліції.

Зайшов до ресторану, сів за столик, попросив їсти. Довго слухав музику і так заснув, синячи. Щось раптом збудив його кельнер. Ввічливо перепросив, і сказав, що льюкль закривається. Вийшов на вулицю. Сонце, що петано зійшло, облявало освіженими римські вуличі своїм пікним ран-

кім світлом.

Ходив і подивляв місто. Все його цікавило: старовинні domi, пам'ятники, статуї і, вкінці, молоді чорноскі італійки... І ще довго блукав би по Римі, коли б винайдково не попав на цвірець.

Особові потаги приходили і відходили. Безупинно плили хвили пасажирів: вояків, матросів, залізничників, лівілів. Хотілось їх самому сісти у передел вагону, забути про юг гірку діланість, поїхати туди, гей, на південь. Та про це була й мокда думати: це було грошей на квиток, ані потрібних паперів. Але й у Римі все було чічого що робити. Та й небезпечно було далі перебувати тут. Поліція все більше контролювала міську, частіше виникали якісь непорозуміння, заворушення. Ось, наприклад, тиждень тому англійська військова поліція контролювала метро, відібрала велику кількість збрії, зробила багато прештів...

З Риму треба було виїхати необхідно. Але як?

Дуже йросто. Для щасливих цього світу існують такі прівлісі, як ізда пасажирськими потягами... Але ще є й товарові склади, до краю можуть послужити таким бідакам, як вій. Треба тільки "зашпем" вмоститися на "товарів" і доїкати хоби до Неаполя, а там буде видно.

Свіжий день, часті свіжі сили. Сказано, зроблено!

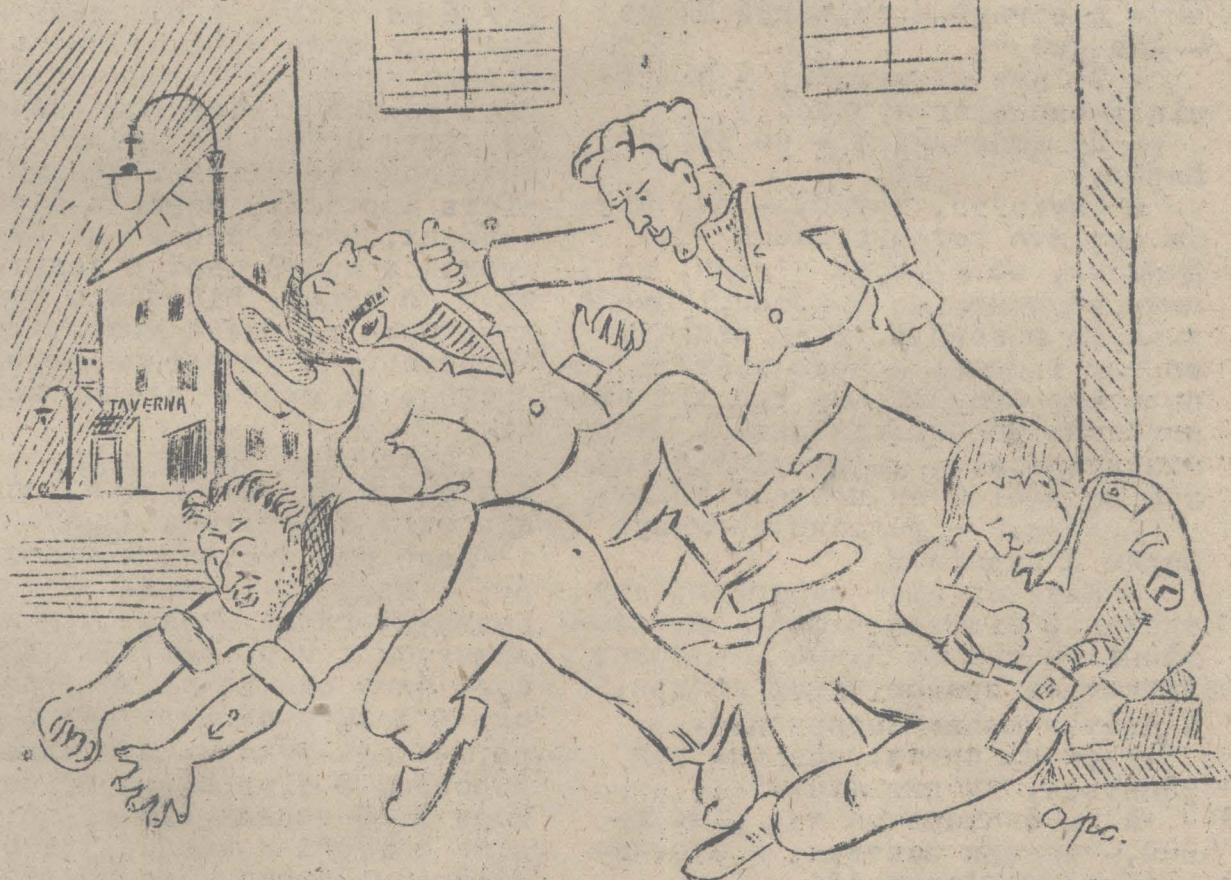
До Неаполя!

Приїхав уночі. Іміджко висів з вагону і, краужучись між емальованими, добіг до водотягової станції. Там умився, привів себе до порядку.

Великий годинник на водотяговій вежі показував другу годину. Хотілося їсти, але одна річ хотіти, а друга - дістати. Думаючи про страву, Марко пішов глухою вуличкою, якось вийшов на набережну. Якийсь матрос іміджко пригортає сініоріну і тісно палько згентав її на вухо. Коли з'явився Марко, молода пара збентежилася, станиця у вільній поїзді і здигорано глядела на кого. Марко подівся у глухішу вуличку.

Була така вузенька, що, здавалось, стіни протилежних дімів посуваваються одна одній назустріч і можуть розчавити прохомого. Було дуже тихо і мимоволі робилось ніякво. Пройшовши ще кілька метрів, Марко пристанув. Десь хтось шепотів, чи говорив, чи лаявся. Тихо пішов у цю сторону. Недалеко показалися три людські постаті, що в безпорядку барахталися на хіднику. Італійська мова перепліталася з англійською.

"Чабуть п'яні" — подумав Марко, але відкинув цю думку, бо запримітив, що три постаті билися між собою. Підійшов ще ближче й завважив двох італійців, які намагалися відібрати пістолю у п'яного американського вояка.

"Треба помогти бідоласі" — післянуло йому в голові, а за секунду твердий Марків кулак упав на голову італійця. Той щось буркнув по-своєму, й одочівна напасники розпилилися в темряві, наче провалились крізь землю.

Американець підвісив, поправив однострій.

— Дякую, сініор! Дуже дякую! — промовив і подав Маркові руку.

— Я вмію теж по-англійськи —

відізвався Марко, простягаючи йому назустріч свою праву.

— Так? — здивувався американець — Це дуже гарно.

Стояли один проти одного й посміхались.

— Я мушу вам подякувати бокалом гарного італійського вина — рішився американець, сміливо взяв Марка під руку і разом подалися у темінь вулички.

Виявилось, Джемс не боявся пив вино. Спирожнював бокал за бокалом, наливав знову і, не від почиваючи, ним нову порцю. А протягом цього сидів підпитий Марко, криє цигарку та вважливо слухав мови Джемса.

— Ця Італія... і взагалі ця Європа — це ніщо... Ви подумайте собі, друже Марк!.. Європейці...

Ха! Їх двох не можуть відняти пістолі в п'яного американця! Ха! В Америці не те! Ні... Там життя, то я розумію! Та й ніколи не позволять собі на те, щоб ущох напасті на одного чоловіка, при тому ще й п'яного. Це ніже чі... В Америці це швидко й просто. Знаєте, як це виглядало б? Ось так: зустрічає мене один лан, заявляє, одиг. Спокійно курить цигарку, бере мене під руку й ла-

гідно каже: „Містер, пробачте, але мені потрібна ваша пушка...”
І це все... І я роззброєний!..
То штука... То я розумію!..

Марко сміяється, а Джемс пив нову керцію.

— А ви хто такий? — звернувся до Марка.

— Я?.. Ні те, ні че... Як бачите... Безпритульний.

— Як так?

— Дуже просто. Коли цікавиться, розкажу.

І знову розказував свою історію, вже й не пам'ятав, який раз.

— Нема чічого страшного — сказав Джемс спокійно, коли Марко покінчив. — Европа не для вас, друже. Ви повинні пізнати Америку.

— Америку? — скрикнув Марко

— Але як?

— То вже я знаю як! — відповів Джемс флегматично.

— Це неможливе! — не вірив Марко.

— Слухайте, друже, — вже майже сердито говорив Джемс — не думайте, що я, коли п'яний, то можу говорити не так собі! Джемс знає що говорити, і як сказав, то так і буде! Можете вважати себе вже в Америці. За три дні відпливавши до батьківщини... Демобілізуємося... „Вікторія” чекає вже на нас! І ви пойдете також.

— Невже? — радісно вигукнув Марко й підвісив.

— Клянусь цією пістолею, яку трохи не відволікли мені оці італійці! — сказав Джемс і в доказ діткнувся правою рукою кобури, а підтак налив знову вина.

І скаже читач: „Не все так робиться, як пишеться.”

А ми скажемо на те: „Ато юний, — захди рветесь, а хто хоче, той доб'ється!”

Непразда?

За два дні демобілізованим американським воякам грузилися на „Вікторію”, що занкорював у неапольській пристані.

Рядом з Джемсом, убраний в американський одноденний, з валізами в руках, стояв Марко і посунався в чергі на „Вікторію”. Як вже були на палубі, Джемс

ударив Марка по плечах.

— Ось і все. Тепер вже ми в Америці! — промовив.

„Вікторія” грузилася аж до півдня, а в другій годині пополудні, давши знак гудком, відчалила від берегів Італії.

VII.

До побачення, Европо!

Під'їхали до Гібральтару.

Всі пасажири корабля, вояки, півільні та обслуга, вийшли на палубу і скучилися біля поручів бортів. Тихо говорили. У віддалі 10-15 км вліво відпілалася смуга землі, яка однообразною лінією бігла на захід, а там десь зникала. Це була Африка, найдалі на північ висунутий африканський мис, на якому містилося невеличке місто Цейта. По правій стороні вищівся Гібральтар. Велика кількість кораблів, переважно торговельних, мирно стояли на реді й курила з палуб своїми велітенськими комінами. Військова пристань була замкнена невеликим півостровом, що утворював окремий басейн, де стояли воєнні кораблі.

„Вікторія” тричі загула, посилаючи Гібральтарові привіт, і він став залишатися ззаду.

Коли вже випалили з Гібральтару, а спереду і ззаду відкрилась безмежна гладь моря, на палубі піднявся гамір. Всі кричали, ляскали один одного плечах, сміялися, кидали шапками вгору і в море, махали руками. Продалися з Европою. З тією Европою, що показала світові наймодерніші стріхіття, з Европою, що поховала в собі десятки тисяч американців, щоб не бути в боргу, розільчувалася з такими, як Марко.

Він також стояв біля поручів борту і колімутними очима відивлявся на схід, де на овіді пової розсливались Европа.

Об корабельну стінку били хвили. Вилісся думки в голові Марка. Европа лякалася десь там ззаду, а з неї також Україна...

— До побачення, Европо!

- До побачення, Україно! "Вікторія", розминаючи велическим носом океанські воли, швидко неслася на захід.

VII.

На американському континенті.

Після 15-ох днів плавби "Вікторія" причалила до американського побережжя та закінчала якор в приставі Бостон. Маркові дуже хотілося їхати до Нью Йорку, але наваль "Вікторія", валившись вільво Бермудські острови, змінила курс, та звернулася на "інвітічний" захід, причалила в Бостоні.

За час подорожі пригод не було пілких, зате в'їзд до пристані був надзвичайно цікавий.

Назустріч вільило кілька моторних човнів, причеплені катарами. Вони кружляли довкруги "Вікторії", просиакували в одного боцьку на другий під самим її носом. Якісь очайдух погано розрахував свій скок і пошев прямо під під "Вікторії". Від човнів валилися тільки одні тріски, я бідолажа незавжди віддаєши морю.

У пристані великий натовп горляв якось привіт воякам, а ці також че липалися в дзвігу, до того ж пешина оркестра вигравада марі; гамір був такий великий, що годі було щонебудь розібрати. Якісь люди з фотографічними анарагами та з нотесами вбігли на палубу та, після відкритії, засиали вояків градом пітани.

Марко стояв "біль" поручів, дживися на що капу й чічого не міг зрозуміт. Молоді й старі жінки кидались воякам на шії, плакали, дось розпитувалися, жестикулювали.

- Будено складти - сказав Джемс і кинув до Марка головою.

- Для вас, друже Марк, почнеться нове життя - прощокував.

Марко взяв валізку і поруч Джемса якось несміливо зійшов по сходах і став на американську землю.

Ночували в Бостоні, у Джемсової дільниці, містера Адама Мольве,

власника невеликої фірми, що продукувала предмети широкого вжитку, як чомі, чохли та інше. Джемсові родичі рано прийняли обох підбулих, багато розвітували про Європу, добре гостили.

Вечорі, після сплати своєї Джемсової цядьком вечірі, на якій були присутні ще якісь пані й пані, Адам Мольве панікавався Марком. Той замарівся, закашлив, не зізнав що відповісти на поставлені питання, але його виручив Джемс.

- Це мій друг - сказав він, а відтак розказав про нещодавну пригоду. Гості слухали з великим зацікавленням. Джемс згадав також італійські пригоди Марка і це викликало у гостей снівчуття.

- Цей хлончіско при моїй помочі добирся до Америки... Але це не все... Треба йому помогти станути на ноги - закінчив Джемс.

Всі дивилися на Марка, а він опустив додолу очі і пілково бавився красчиком власної близи. Джесова тікти співчутливо подивилася Маркові в очі.

- Відай хлонепь!...

- Треба зробити так, щоб він не був бідним - знову обізвався Джемс.

- Якось зробимо! - вістрів у розмову Адам Мольве - Я на своїй фірмі можу дати роботу молодому чоловікові.

- А пан Гордзон подбас про панери - добарвала тікти, повертаючись до сігрядного пана, який поточав у синьому димі цигари - Хіба не так, пане Гордзон?

Пан Гордзон нічого не сказав, тільки на вінок згоди кинув головою.

- Кричи "Урра", Марк, - гукнув Джемс - все йде, як в кінофільмі. Твоя сірава полагодже-на!

Гості на вінок вдоволення заплескали в долоні.

Вечірка кінчилася, гості почали розходилися. Марко сидів, курив одну за одною сигарки та передумував всідно пережите.

IX.

Міс Мері.

Двері відчинили старенька пані. Носячим звуком вояків, сплеснула в долоні, а відтак вражливе придивилась і, перекошнившись мабуть, що нема того, кого вона хотіла б бачити, опустила долоні.

- Проту, заходьте - промовила,

Джемс і Марко опинилися в кімнаті. Господиня заметужилася, а потім покросила сісти. Першим заговорив Джемс.

- Невже ти, пані Мері, не пізнаєш мене?

Пані Мері довго дивилася непорушним очима на Джемса і міжкий вираз не з'явився в неї на обличчі.

- Ей, не пригадую...

- А пам'ятаєте, як я вченим Джеком від'їхала до Європи й не чував у вас?

Пані Мері зробила кілька кроків до Джемса, пристанула, пось пригадати.

- Це ти Джемс? - спіткалася крізь сльози.

- Так...

- О, Джемс, - рідкісний говорила старенька - де ж ти загубив моє біле дитине?...

Слови старушки розчуліли їй Марка. Йому було дуже жаль цієї жінки, що її син-одинок приніс своє життя в жертві для перемоги батьківщини. «Так десь і пані матері в Україні побиваються за нами!» - подумав.

Джемс і Марко довго вспокоювали пані Мері, аж вкінці як не перестала плакати.

- А хто ж він такий? - спіткалася, чокаячи очима на Марку.

- Емігрант з України. Візьміть його, він заступить вам за такого Джека... Гарний хлопчик - відносіт Джемсу.

Мері ще покісилася Марковою винуватчю і, здається, була вдоволена з цього.

- Хай останеться! - сказала - Нісця вистричить.

- Оде, Марк, буде твоє по-перше - сказав Джемс - але-

стися, я гробив все для тебе, що міг. Тепер підемо до дідька, заберем свої речі. Це зип'ємо раз на праціння і пойду вже лодою, до Чікаго. Думаю, що дружином за твою поміч в Неаполі не буду.

Попрощалися з Мері в чийли.

ХХХ

Передтим, як довести паного читача до більшої щільності пригод, які оам починаються в Америці, мусимо вразити, що Марко потерпів недоліку, якою своїх чорних усніків.

Після вище приведених скітаний Марко нарешті з'явився білим, але таки людським літником. Роботи не було занадто, плюс тутож віковільниця. Проте то, що показувалось цілком достаточним для Марка, сягнуло підлоги для американця. Часті стрічки, проти яких були засунуті Марко, зробили його більшім ніж півтора метра висотою і він більше ніж корінників американських умов пристіні до сопітських, та обиралася на сестині. В очах Марка відразу стала заспійкою протестом проти війська і тім робіт те, що робили інші. В короткому часі перебував навколо американського робітника, його вінчі і флегму. Що цікавило всіх, тим чікавою більшістю він; зіць чого відрізнялися всі, на те він також має склонність руками. Зажмуся в сосі, зробивши мономахію.

Нові дні принесли нові події. Адам Мольє, що на його фірмі працює Марко, відмінно відремонтував і фірма перестала існувати. Армія американських бандитів допомідалася колишнім кітцам, у яких був теж інші герой.

Аж тепер перекошила Марко, що в Америці не токи зможе знайти роботу. Інколи можна жарко зчитати времінний хід, як іранськими простокашами білих контор різних фірм та компаній, щоб почути віконця б'ярри в одне і то ж "Роботи немає", почали ходити дотикими кроками по кімнаті, або ложкою, і думкою. Було пригнічений, стмітний.

Так Марко Бурда стиснув кіль пози погані дні.

Х.

Таємничий злочин.

В газеті нічого цікавого не було. Та Його мало що цікавило. Переглядючи швидко окремі сторінки, зовсім не звернув уваги на великі заголовки, які оловідали про останні події в світі, про стайн безробітних та інше. Зупинився цільно на останній сторінці, де звичайно буде поміщувати всікі реклами, оголошення, сподіваючись там знайти руррику "Потрібні до роботи". Не знайшов чічого. Пів сторінки займали новинки з Голівуду, які пестріли імена артистів та режисерів, багато місця займали театральні реклами, косметика, і тільки в самому кутику притулились два оголошення, з яких одне запропонувало до фірми "Кінг і син" інженера-мілановика, а друга сповідала всіх фермерів акцій Т-ва "Аріо" про виплату дебіанців на промисловій біржі.

Сорусив газету та насмішувчи популіарну мелодію найновішого фільму, він пішов вільною ходою, обдумуючи своє критичне становище.

Вулиця гула, сперечалася, поштовхувалася, іде б хотіла вирватися з цього тісного русла, замкненого двома рядами домів, синтіла. Як Марко не старається скушити свої цуми на чомусь одному, іому це не вдавалося. Звіки автоворів сирен, синтакі поліції, штовхання ліцей, які все кудись спілилися, обривали вмес квітковані рішення. Глянув на годинник, що був приміщенний на розі вулиці. Була одинадцята година. Звідкімось вирівнявся жмут джазових звуків, вібрається об камінь вулиці й розспахався. Декілька п'янік голосів у скаженому темі виспівали "О, хінко!" Марко підійшов голову і іому в очі вдалив червоно-синім сітлом напис "Грейбларк".

"І чому не засти б?", - подумав він - "подивитися, як бавиться Америка, який смак має американець. Зрештою, 20 центів не така велика сума, яка могла б позначитися на цим чистою доларах, що не замінилася".

Каса важко, грохнула й замість кинутої монети викинула квиток. З парку вже більше виходили, як заходили, але Марко, перейшов крізь браму та подримував до танцювального кола. Тут забава була в повному розгарі. Джаз захистувався мелодією "Уан-стен", а люди обох статей, різного віку робили якісь незрозумілі рухи. Марко байдуже приглядівся квадруні, потім пішов до білларду. Тут було веселіше. Довкруги столів лотались люди, білили крейдер тіт, первувались, вигукували з радості, як дити, кляли при невдалих ударах. А вже найбільше галасувала публіка, яка тиснулася довкруги. На одному столі гра була на то, азартна, грачі надто нервові. Виникла скарка і кій пссинівсь на голови. В гру вмішалась третя особа - поліціянт і обидва грачі осталися програвими.

Марко й тут довго не затримався й вийшов на бічну алею, яка вела кудись у глиб парку. Чим далі він імов, тим більше було дерев, тим вужче була алея і мутніше світло. Марко дав дорогу двом молодим людям, які вийшли з дверей салону і, спілучись та щось оповідаючи, скрилися в темряві. Марко пошивився ім вслід і мимоволі позаздрив: "молоді, гарно вбрані, мабуть багаті. Про що вони говорили? Гм... Про що їх говорили, як не про ресторани, жіночі, веселі товариства?... Хіба їх докучає турбота про невідоме завтра? Цілка, застя! Воно мабуть не приходить у житті, а просто рожиться часливі й непечальні."

Алея, по якій ішов, рідком обрівилася й перехідя в вузеньку стежку, що губілася між густими кущами. Стало трохи мортогло.

Еге, та вже треба вертатися, "бо стара мері знову бурчата", коли довідається, що я не знайшов роботи, що я лінівий та надіюсь на її хліб" - старався пізбутися неприміщеного чуття Марко. Він відкотився кінір і вже мав намір вертатися, коли нараз до його слуху долетів стогін. Марко насторожився. Так, хтось

стогнав. Страх опанував ним, дрож пробігла по всьому тілі.

"Треба побігти і заявити першому літньому поліціянту" - подумав Марко - "А може цей бідолаха в цій хвилині потребує допомоги, яка за хвилину буде безвартісною?..." Одним скоком опинився Марко в гущавині. При світлі місяця Марко заважив гарне обличчя молодого чоловіка, що було скривлене від болю. Незнайомий затискав однією рукою болюче місце, а друга лежала безладно на траві побіч капелюха. Довго не надумуючись, Марко розіняв бідоласі ковнірець, та взявши на руки, як дитину, майже бігом пустився в центр парку.

Двох поліціянтів, погачивши його, швидко підбігли до нього та, нічого не питанчісь, наказали положити цетернілого на траву. Марко коротенько розповів свою пригоду, а один з поліціянтів, розірвавши сорочку бідолахи, вважливо отянув грудну клітку.

- Поранений ножем. Напасник цілув мабуть у серце, але ніж не дістав до нього, або пройшов мимо. Ще можна врятувати.

За хвилину натовп був такий великий, що Марко й не думав на віть, що в парку ще може бути стільки людей. Присутні приглядається цікаво, догадувалися, питалися одне одного. Про Марка забулися вої й він стояв останньо. Десь загула сирені каретки поготівля, а за хвилину пораненого внесли до авта.

- Де той пан, що знайшов молодого чоловіка - стривожено провів очіма по натовпі поліціянтів.

- Я тут! - обізвався Марко - Чи можу я же відійти?

- Нажаль ні. Вам прийдеться проїхатись з нам - відповів поліціянт і показав рукою на авто.

XI.

Незнаний добродієць.

Білль таки не мав щастя. Вже восьма ставка цімла надаремне. Він нервувався, лаявся, переживав кілька віскі, п'янів, а від

ще більше нервувався. Маркер вже вдруге запросив його до порядку та попередив, що втретє буде змушений заборонити гру.

- Та я що?... Прощу, прошу!.. Нічого нема... Знаєте, трохи нещастить - винівлювався Білль, рахуючи громі на нову ставку.

Дев'ятий раз ставить Білль по двадцятці. Він п'яний. Так, п'яний, але добре розуміє, що від цих грошей залежить доля його родини. Якщо не вернутись програні громі й про це довідається дружина, то поломає йому руки, лягтиме його, позичатиме у сусідів, щоб якнебудь проходити до слідуваної виплати. Цілий місяць ходитимуть діти без сніданку до школи, а на обід чекатиме їх водиста зуна, яку він, Білль, коміс відхильбав в часі безробіття. Вони скаржитимуться йому на маму, яка держить їх в голіді, а він ...

- Е, якби там все було, треба вернути громі - шепотів він про себе крізь затиснені зуби.

- Прощу драчість доларів - подав банкнот маркерові, а сам наладив кульки. Вони, кдяти, покотилися по колі, минючи цифри, лінії, слова. Декілька цікавих пар очей слідкували за їх бігом.

- Програма - байдуже сказав маркер і поставив кульки на місце.

- Ця чортова машина в'ялася видіти з мене все - гарячиться Білль - Клинусь своїм брілем, що тут є якась махінація!

- Прощу не нервуватись й не горорити лим'яного - переблиз йому маркер - Гра дозволена поліцією! - і він показав напір з урядовою печаткою.

- Я мушу виграти! Виграти! - заревів Білль - Коли ні, то я не є Білль Томас. Прощу нову ставку!

В руках маркера опинився новий банкнот, кульки забігали по дошці.

- Знову програма! В цій машині сидить сам сатана, сто чортів йому в душу! - занісся Білль - Але Білль грє до кінця.

Він витягнув з кишени останні долари, і подав їх маркерові.

- Вісім долярів? - здивувався маркер - Але ж треба 20! Ви добре знаєте, що ставка є вина, як 8 долярів - і кинув гроши назад.

- Що? - закричав Білль - а як я не маю більше?

- То не мусите грati - була відповідь.

- Як? - не міг примиритися Білль - Я - чесна людина, чесно грав, чесно ставив. Хочу дограти до кінця, то ж мушу заставити і ті останні доляри. Ага, ви радісте з моєї програної! Воїтесь, що може ті гроши принесуть мені щастя? Вімагаю справедливості в ім'я ...

- Нічого з того не вийде - твердо заявив маркер - Або ставте повну ставку, або я попрошу помочі в поліції!

- Данове, ліпше без сварки! - обізвався пан з приємними рисами обличчя, який сидів за столом і ввесь час читав газету. Він встав і підійшов до Білля.

- Не гарячкуйтесь, пане! Вам не дістає 12 долярів? Маркер, візьміть ставку! - і він кинув 20-ти доляровий банкнот.

Здивований Марко слідкував більше за незнайомим доброчинцем, як за кульками, що бігли по столі.

- Програна - заявив маркер.

- Нічого, візьміть ще 20 - спокійно мовив пан, а до Білля:

- Крутіть, крутіть. Хай вас це дивує. Зробити комусь послугу це моя найбільша пристрастість.

- Дякую. Але я не знаю, чи зможу вам віддати ці гроши - боронився Білль.

- Не турбуйтесь. Адже я не кав, то вам їх позичаю.

- Програна - було знову чути, але Білль на це не звернув уваги, а незнайомий, наче б так і треба, кинув новий банкнот.

І так незнайомий кидав ставки, Білль крутив, маркер проголошував своє "програна". Чортове колесо крутилося.

- Еге, - наречті заявив пан - та вже й я порядно прокидався. Мабуть покинемо. Для мене й для вас сьогоднішній день не є щасливий. Ось крамче що невдачу забудемо за іляшкою віскі! - і він взяв Білля за руку та вивів з шан-

тану.

На вулиці незнайомий сміявся тихо, просив Білля не хвилюватися та не жалувати втраченого. Говорив і сміявся, сміявся й говорив, аж доки не дійшли до ресторану.

- Віскі! - скомандував незнайомий, садовлячи Білля на стілець. Білль пив, кельнер міняв тарелі та ставив нові пляшки. Оба добре сп'яніли, Білль навіть почав плакати за програними грішми, обіймав свого доброчинця, називаючи його Чарлі, лепетав про дітей, про дружину.

- Скільки ви програли в ту крутійку? - поцікавився Чарлі.

- 200 долярів.

- Візьміть тут 300, і ваша дружина нічого не знатиме.

- Чарлі, друже! - Білль ліз уже цілуватися.

- Ви п'яні. Я мушу вас відпроводити додому - стверджив Чарлі, розплатився, наложив капелюха на голову Білля й разом з ним пірнув у вуличний натовп.

XII.

Турботи Розова.

Розов не звернув уваги на стукіт у двері і продовжував читати: "... Крім того, хочу Вас повідомити про пригоду, яка три дні тому мала місце в "Гренпарку", та про яку пр.зидент поліції, з особистих міркувань, заборонив друкувати в часописах. 28-го ц.м. знайдено в вище згаданому парку тяжко раненого Гарольда, сина комерційного директора фірми "Бумс і Ко." Виявилось, що нападники забрали у нього порядну суму грошей. Його знайшов один українець - емігрант, прізвищем Марко Бурджа. Мав 24 роки, освічений, добре знає англійську мову, дуже впертий, але це дурненький. Живе на Роговій 47. Його можна було б у дечому використати. Директбра Гарольда повідомили про М. Бурджу, як про першого, що допоміг його синові. Підозріння, яким спочатку обтяжили його, як учас-

ника нападу, відкинено, бо зловлено правдивих винуватців. Відтак осмілюся Вам сказати, щоб Ви не доручали нічого поважного Волкову, бо він дуже необережний, особливо по-ч'яному. Ліпше його зовсім усунити, бо інакше може провалити..."

Стукіт у двері повторився, на цей раз сильніше.

- Зайдіть!

Двері відчинилися і в кімнату ввійшов чоловік, років 30.

- Ах, чан Штенер! - Розов встав зза стола та пішов назустріч гостеві - Мое поважання! - і вони привіталися за руки.

- Ви все при праці, пане Розов - сбізвався гість.

- Так, так, працюємо. Але скільки не працюй, а - як же тут - роботи не переробиш - засміяється робленим сміхом Розов.

- Дуже вам вірю, бо щойно втрете постукала до вашої кімнати, одержав дозвіл увійти.

- Так? Пробачте, просічте. Сідайте. Проту папіроси.

Гість сягнув по цигарку, а Розов намагався запалити сірник. Йому піак не йшло. Вже кілька сірників зломалося, а вогнє нікак не можна було добути. Вкінці, підносичи сірника, він заважив, що його рука тряслася. "Від чого це тряслення?" - подумав Розов, а вголос дбав: "-

- Не розумію, що сталося з сірниками..."

Штенер попросив сірники й оглянув пуделько. На наклейці пішався "двірець соєтів", а під ним стояв напис "Совітський Союз".

- Сірники тут невинні - сказав Штенер, звертаючи погляд - Винна тут фабрика, яка їх продукує.

Розов зрозумів під чиєю адресою були сказані ці слова й почервонів. На хвилину запанувала мовчання.

- Ну, як нава справа? - обізвався Штенер - Я саме приступ, щоб остаточно договоритися. Що ви напустили?

- Е вам думати нічого. Я цікавий, чу ви передумали?

- Не розумію - сказав Штенер, искріючи кілька диму.

- Бачите, ми з радістю купували,

й купуватимемо все, що зроблене у вашій фірмі, але...

- Але?

- ... Але ми почувасмо себе скривдженими.

- Не розумію - повторив своє Штенер.

- Ах, пане Штенер, Ви розумієте більше, чим треба, і тому якраз робите наперекір.

- Коротко: контракт відкладає?

- Я зв'язався був телефонічно з консулом, який сказав, що контракт може бути продовжений, під умовою, що ви відступите нам цеє новіше. Мене та й взагалі нас усіх, радянських фіrm, дивує, що ви стараетесь нам те, від чого відмовляються інші. Я не вірю, щоб фірма "Бумс і Ко" продукувала тільки під перстарілі двигуни. Я знаю...

- Мене зовсім не цікавить те, що ви знаєте, пане Розов. Якщо знаєте, то добре. Крім запропонованої марки, нічого більше продати не можемо.

- Так! Аргентині, Бразилії, Англії, ба, Франції ви могли відступити мотори, що порушуються атомовою енергією, а нам втираєте очі тією старовиною?

- трохи іронізуючи, говорив Розов.

- Відступили не ми, але столиця. Ви ж знаєте про це. Що можемо продати самі - просимо, на що ж мусимо мати дозвіл - лише говорення. І так, контракт терпить крах? - закінчив питанням Штенер, натягуючи рукавичку.

- Чущу про це не поговорити з консулом. Зайдете за два дні.

Штенер стисло вільнявся й попрямував до дверей. Коли його кроки вже втихли, Розов знову підійшов до стола і вявив конверту, в якій був недочитаний лист. З конверту біналі знявка, на вітвортній стороні якої стояло: "Марко Бурджа, Рогова 47". Це раз прочитав листа, підійшов до телефону.

- Галльо, Чарлі? Ага... Будь так добрий, прийди до мене. Важливо справа... Сьогодні... Найліпше тендер.

Ноклав служанку й засвітив свічку

Взяв зі стіла конверту з листом і наставив над полум'я. Конверта поволі горіла, а Розов, скрививши кутики уст в усмішку, щось міркував.

ХІІІ.

Усміх щастя.

— Пан Марко Бурджа — голосно доновів слуга.

— Просимо!

Марко ввійшов до кімнати, вклонився й не зінав, що робити далі: чи стояти при дверях, чи йти до стола. На його щастя один з мужчин встав, пішов йому назустріч, подав руку.

— Джорд Гарольд, — представився — комерційний директор «Фірма „Бумс і Ко“ та батько молодого чоловіка, якого ви знайшли в Гренданпарку.

Взяв Марка під руку й підвіз до незеликого гуртка мужчин і жінок, що сиділи за столом.

— Ви отримали моє листа? — спітав пан Гарольд.

— Так, сер, і негайно поспішив до вас.

Просили сідати. Пані Гарольд присунула пуделко з цигарками. Червоноючи, він прикурив з її рук і, не знаючи, що казати, декілька разів затягнувся ароматним димом. На прохання гостей Марко розповів пригоду в Гренданпарку. Всі дивувалися, перепитували, охкали, хвалили його. Пан Гарольд подякував йому від серця та обіцяв не остатися довгу за таку прислугу.

— Ви давніс в Америці? — засікавилась пані Гарольд.

— Дуже коротко.

— Звідка ж так добре знаєте англійську мову? — не вгавала вона.

— Я вчився в маминобудівельному інституті в Одесі. Приходилося доповнювати лекції витягами з англійської та німецької технічної літератури, тому я ці мови гриз день і ніч.

— То ви інженер?

— Ні, війна перебила студії...

Потім присутні цікавилися Україною, розпитували про совітський режим. Марко посмілився, відчу-

кував ліпші слова, і так цікаве розповідає, що слухачі були захоплені.

— Де ви тепер працюєте? — спітав комерційний директор.

— Ніде...

— Ви безробітний?

Пані Гарольд підскочила на фотелі.

— Твоїм обов'язком, Джордж, є влаштувати молодого чоловіка на Фірмі.

— Так, так. Я вже потурбуюся про це.

На стіл подали обід.

х х х

Весело посвистуючи, вертався додому. Рацісні думки роїлись в голові. Нарешті скінчиться оце щоденне блукання по вулицях, не бурчатиме більше стара Мері. Він матиме роботу. Сам пан комерційний директор виступав його протектором. Сказав, щоб завтра прийти до б'юра Фірми. Радіючи, нічого не чув і не бачив. Так легко було. Спішив, наче летів на крилах, повістити про це Мері. Раїтом хтось штвхнув його.

— Ей, ви! Ви що, очі на потилиці маєте? — визвірився на Марка якийсь незнайомий.

— Перепрошу, те саме питання я хотів поставити вам — спокійно відповів Бурджа.

— Що? Замість того, щоб перепросити, ви далі мене ображуете? — ще грізніше закричав той.

Юрба нікавих розкрила роти та чекала, щоб сварка швидше загострювалася.

— Задо перепропутувати? — дивувався Марко — Я перед ніким не завинив і пропусти дати мені спокій! — намірився вже відійти.

— Е, почекайте, молодий чоловіче! Можете зневажати свого батька, а не мене! — прискочив незнайомий і взяв Марка за руку.

— Розйтись! — вигукнув з натовпу поліцай — За порушення спокою платіть по два долари штрафу, пансьве.

— Земля ренне, чорт вискочить! — вигаявся Марко вже по-

українськи.

- Хто ж виступає в ролі чорта: я, чи поліціянт? - рівною по-українськи сказав незнайомий.

- То ви українець?...

- Так! Ми, здається, земляки.

І незнайомий подав руку Марко-ви.

- Панове, - дав про себе знати поліціянт - після замирення штраф вестаки дійсний. Прощу гроші.

Незнайомий віддав належне, а Марко тільки розівів руками.

- Навіть двох долярів не маю при собі.

- Нічого! - обізвався земляк - Я заплачу за вас.

Поліціянт, отримавши належні гроші, відкозирнув і відійшов.

- Ви емігрант? - поцікавився земляк.

- Так.

- Я теж. Властиво син емігранта - поправився - бо я вродився на океані під час переїзду моїх батьків до Америки. Дуже добре, що я вас зустрів. Ви для мене неоцінна знахідка. Знаете що? Ви неодмінно мусите зайти до нас. Уявляю собі, як зрадіє мій старий. Розкажете щось нове про край... У нас часто збирається гарне товариство, в більшості старі емігранти. Бувартъ теж панянки... Прийдете? Завтра, добре?

- Завтра я не можу, - сміявся Марко - але як матиму вільний час, зайду.

- Обов'язково! Ось візьміть візитівку з адресою, а тимчасом до побачення!

"Еге, та мені щастить - думав Марко - Робота є, знаходяться приятели". Подивився на картку, яку всухув йому в жменю новозапізнаний. На картці було написане:

Великий Бродвей

214 - 6 ,

О. Розов

XIV.

Новий варстат праці.

Марко вважливо слухав пояснень майстра Круса і йшов слідом за ним через подвір'я фабрики. Проходячи в технічний відділ, Крус пред'явив переноску й вони опинилися в

чистій та просторій залі, заставленої столами та таблицями. Люди, що працювали нахилені над рисунками та планами, не звернули ніякої уваги на тих двох, що увійшли. Крус привітався з одним споміж робітників, що шепнув йому, той кивнув головою, подивився на Марка й усі три пішли далі. Ввійшли до електричного відділу. Тихо гули мотори. Не було видно ani одного чоловіка.

- Білль! - покликав майстер.

Вибіг високий чоловік і підійшов до прибулих.

- Білль! - говорив Крус - Маєш помічника - показав головою на Марка - Позайомиш його з функцією, та гляди, не роби йому кривди, бо пан Бурджа має протекцію у самого директора - добавив, сміючись.

Марко відійшов у сторону та став розглядати вимикувачі різних конструкцій. Американці часом говорили, часто поглядаючи в його сторону. Догадувався, що мова йшла про нього, однак не міг почути, що говорили. Почув тільки, як Білль сказав: "Слухаю, сер", і Крус з другим майстром відійшли.

- Галльо! - гукнув Білль - А підійдіть до сюди!

Марко підійшов і, переступаючи з ноги на ногу, став слухати пояснення свого зверхника. Цей докладно показував, що й як вимикається, що з чим лучиться. Особливу увагу звернув на електричні проводи, яких тут було безліч, пояснив все на схемах.

- Зрозуміли?

- Так, сер - з повагою відповів Бурджа.

- Е, друже, звіть мене поімені! Я називаюся Білль Томас - і подав руку, підкреслюючи тим свою безпретенсійність.

- Марко Бурджа! - вклонився Марко й міцно потис руку нового товариша.

Відійшли до роботи, видимо вдоволені з себе. Білль, у ритм моторів, став наспівувати якесь мелодію.

XV.

Маріста.

Дні минали. Марко швидко запіз-
нався з роботою, завів знайомство
з кількома американцями, привик і
не був уже такий чужий, як спершу.
Життя наладилося і він станув на
ноги. Заробітної платні вистарчало.
За короткий час купив святоч-
не вбрання та другі необхідні речі.
Вечорами ходив до театру, до
кіна, виписав газету, і був у кур-
сі світових подій. Відвідував но-
вих знайомих, бував у скромніших
товариствах.

Одного разу, вертаючись додо-
му з відвідин, Марко познайомився
з якимсь пристійним паном, який
говорив з ним на різкі теми, а по-
тім ралтом запропонував вступити
до комуністичної партії, обіцяючи
велику грошеву підтримку.

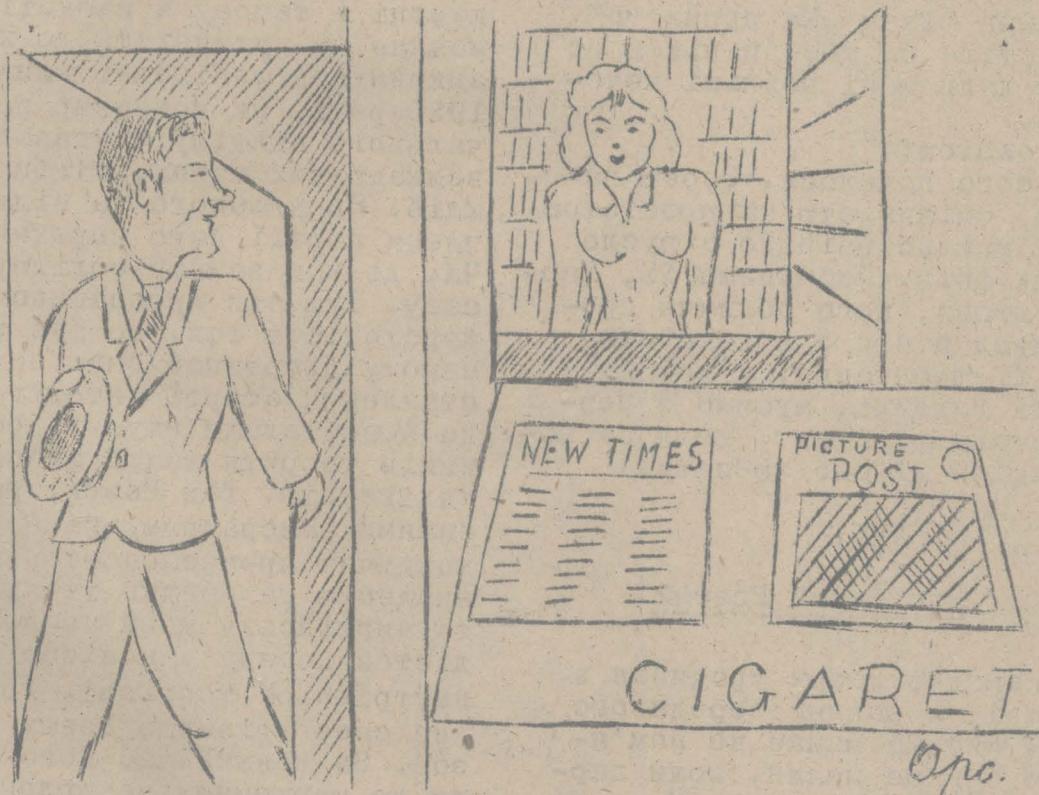
Прихильне ставлення Білля до мо-
лодого чужинця зближило їх, а
відтак, не зважаючи на різний
вік, їхнє знайомство перейшло
в дружбу.

Це одна особа вплелася в жит-
тя Марка: Маріста. А було це так.

Невеличка крамниця з газета-
ми й цигарками, що стояло рял-
м з домом вдови Мері Стен, ніколи
не звертала на себе уваги Марка.
Марко, кожного дня проходячи
попри неї, зовсім не помічав її.
Маріста, донька власника крам-
нички, а одночасно крамарка,
вглядівши одного разу, що стара
Мері купує цигарки, зацікавила-
ся.

- Для кого ви це купуєте?
Невже ваш Джек вернувся?

- Ні, моя дитино, мій бідола-
ха сночивася десь в Європі. Це в
мене кватирує один чужинець, е-
мігрант з України. Для нього беру.

- Дякую! - відповів Марко. -
Нажаль ніякої допомоги не потре-
бую й прошу не приставати з таки-
ми пропозиціями.

Часто, згадуючи про це, він сми-
явся.

Бував на кватирі у Білля Тома-
са, розказував йому про боляче-
виків /Білль теж хворів дещо на
цю недугу/, про їхню систему.

- А гарний він? - смиючись,
питала Маріста.

Мері розповіла, як виглядає
її кватирант.

Нічого про це не знаючи, Мар-
ко одного разу сам зайдов до
крамнички. Вибираючи цигарки,
він спід ока приглядався врод-
ливій дівчині.

- Ви чужинець? - несподівано

запитала Марієта.

- Так... Звідки ви знаєте про це?

- Мені про вас розповідала Мері.

- Он як... - і продовжував перебирати пакети.

- Но, як вам живеться в Америці? - намагалася підтримати розмову Марієта.

- Покищо добре. Не знаю, як буде далі.

- А що ви робите вечорами? - продовжувала наступати американка.

- Як маю вільний час, ходжу до кіна та...

- Вач, - перебила Йому Марієта - дякую вам, що нагадали. Ви неодмінно мусите зробити мені одну послугу:

- Прощу, пропшу!

- В "Атлантик" демонструється російський фільм "Ми прийдемо". Я так хотіла б, щоб ви пішли з мною та дали мені повніше пояснення...

- З охотов!

Із того почалося. Своєю наївністю, сміливістю та простотою Марієта швидко ввійшло в русло Маркових днів. Побачивши її, Марко веселішав, його обличчя прояснювалося й він з приємністю служав її щебетання. А ми, як сторонні глядачі, мусимо з певністю ствердити факт, що двоє молодих людей дійсно любилися.

XVII.

Хто такий Розов?

Олександер Розюк уродився в Чернігові, в родині середнього лікаря. Батька майже не пам'ятав, бо був ще малий, коли царська скранка арештувала його за активну участь в революції 1905. В 1909 році малий Розюк вступив до чернігівської гімназії і вчився в ній до 1913 року, при помочі старшого брата, Степана. Несподівано впала на дім вістка, що Степана вбила поліція під час однієї демонстрації в Києві. Прибита новим горем мати померла і юний Розюк був змушений покинути гімназію. З тієї пори ніхто не бачив його в Чернігові.

Лютнева революція застала Розюка в Катеринославі, де він в місцевій організації есерів очолював групу українців. Він щедрий по містечках та селях, влаштовував мітіни та закликає населення до нових соціальних реформ, нападав на більшевиків. Жовтнева революція потрясла найнижчими шарами суспільства, а партію есерів розколола на двоє. Одна половина пішла за більшевиками, друга була проти них. В останній половині був теж і Розюк. Перші неділі більшевики ще більше тідбадьорили його та знищили енергію до організаційної праці. Але події проходили і становище більшевиків покращалося. Спонтанний Розюк пахнув на все рукю й перекинувся до них. Пізніше його бачили в Петрограді, як він у шкіряній куртці і такому ж камікеті промовляв на вулицях та до хрипоти викрикував ленінські кличі. У 1920 році, як командир постачального відділу, шугав по західноукраїнських селах, відбиравчи хліб. Як здібного та відданого члена партії його перекинули до ЧК, де він зайняв солідну посаду. Тут він прославився своєю жорстокістю так, що був знаний самому Дзержинському. Вороже ставлення старої інтелігенції до нової влади змусило більшевиків творити кадри власної інтелігенції. Так Розюк, разом з іншими "вибраними народу", покінчив промислово-торговельну академію та вивчив італійську та англійську мови, а потім дістав посаду в комісаріаті внутрішньої торгівлі. Тоді змінив своє прізвище Розюк на Розов. За деякий час його перевели до наркомату закордонних справ і він працював у совітському посольстві в Італії, а потім в Румунії. З вибухом війни був відкликаній до Москви. Його послали до З'єднаних Держав, де став завідувачем відділу закупів у совітському торговельному консуліті. Свої обов'язки виконував бездоганно, і ніколи не притрапилось ще такого, щоб він не виконав якогось доручення.

Ось так і тепер він дістав відповідальнє завдання: за всяку ціну здобути ті мотори, що їх порушує атомова енергія. Чи він їх купить, чи викраде - однаково. Конзуль, припоручаючи йому це, навіть не поспішав, чи можлива це річ /бо ж московські верховоди Його теж про це не питали/. Що конзуль в цій справі був безпомічний, Розов зізнав, бо інакше не поручав би їм цього йому, Розову, а полагодив би сам. Як не намагався Розов увійти в порозуміння з фірмою "Бумс і КО", нічого з того не виходило. Фірма посилала машини до інших держав, при тім таємно, - про це Розов цікавився точно - а ім, росіянам, своїм приятелям, навіть не говорили про це.

Але добре!.. Там, де не помогаєтъ гроши, мусить помогти розум.. А розуму Розову не бракувало. Ого! На свому житті він зустрічав ще складніші речі, але й там давав раду, а тут він працює, бо на те він старий, хитрий, далекозорий. При тому до помочі має цей "дріб'язок" отих Чарлі, Волкових, Тані, Бугрова та інших, сліких і нерозсудливих виконавців Його задумів. Які вони дурні! Дурні, як дітваки! Один тільки є кітріший від нього, але ...

Розов, здавалось, не служав свого співбесідника, проте ніяке слово не пролітало мимо Його вуха.

- Так, так... - промімрив він. Витрати великі, а наслідків майже не видно.

- Ха-ха! - сміявся співбесідник. - Товариш Розов жаліє грошей. Ха-ха! А знаєте ви стару приповідку: "Чим більше викинеш у вікно, тим більше приде у двері"?

- Я знаю це ще тоді, коли смокоч скочтали. Я знаю також, що у двері може прийти те, на що ви не чекаєте. Розумієте?

- Так. Отже, щоб запобігти цьому, треба збільшити витрати. Одне без одного неможливе! - сказав Чарлі /це був він/, прикурючи цигарку.

- Е, пусте говорення! Маєте до диспозиції ще кілька тисяч, але, прими вас, будьте економіч-

ніші, бо з того що колись прийдеться втрати рахунок! - сказав Розов, подаючи кілька банкнотів.

- Якоєсь віло буде - потішив Чарлі й заховав банкноти.

Розов хотів ще щось сказати, але стримався, бо що може розуміти оце теля? Правда, Чарлі легко може завести знайомство, з ким хочеш, вміє мовчати, але хто ж не зуміє зробити цього за такі гроши, які він бере?

- До речі... Як поводиться нашому "землякові"? - перебив мовчанку Розов.

- Ах, пребачте, товариш Розов. Зовсім забув про це. Сьогодні ранком я зустрів Його. Поспішав на роботу. Обіцяв завтра прийти.

- Який це вже раз? - іронічно скрививши лице, спітав Розов.

- Завтра обов'язково прийде. Завтра неділя.

- Будемо надіялися. Запросите на вечір Тарю, Зіну також. Других гостей я запрошую сам - сказав Розов, відкрив течку, витягнув знимку, з якої суворо споглядав Марко Бурджа.

XVII.

Сільце.

Америка...

Скільки людей, дивлячись на географічну карту, ведуть очіма по морях, океанах, материках, і зупиняють свій зір на тій частині світу, яку звуть Америкою...

Америка... Край золота і щастя. Край легких вдач і сподівань. Край мрій.

Мільйони людей різних національностей, різного віку, різних станів, різних переконань кидають рідні краї і, не зважаючи на великі витрати та дорожнечу пересаду, прямують до Нового Світу, надіючись знайти там "хліб за цармо", пізнати ліпше життя. Багато таких "шукачів щастя" прибуває до Америки і вже з перших кроків шукань розчаровується, бо в Америці не всім щастить. Інші, переборовши перші неудачі, потім таки добиваються свого.

Вже така вдача американця, що він не може тупіювати на одному місці, але шукає чогось нового, цікавішого. Якщо вам вдасться на якийсь час притягнути його увагу, — ваш успіх забезпечений; в короткому часі ви виб'єтесь споміж інших, дійдете до тисяч, до мільйонів.

Але в Америці не тільки піднімаються; там також падають; бо кожний день приносить нові винаходи, нові сензації. І коли американець зацікавився чимсь іншим, а від вас відвернувся — ви падаєте, а на ваше місце випливає новий щасливець, щоб завтра також упасти, як ви сьогодні. А коли вчора вас зіпхнули з висот життя на самий низ, ви сьогодні намагаєтесь зацікавити американського горожанина чимсь новішим, незвичайнішим, щоб завтра зіпхнути того, який вчора повалив вас.

х х х

Молоде подружжя, що сиділо збоку й вголос обговорювало якусь родинну справу, перешкоджаючи Маркові підготовитися до приходу до земляків-емігрантів. Йому хотілося прийти веселим, займавим, всіх зацікавити, захопити. Вже наперед придумував всяких відповіді на можливі питання, підбирає слова, фрази.

Подружжя засміялося з чогось дуже голосно й Марко з досади трохи не вилявся. Де вже тут лумати...

«Та що це я перший раз на побачення іду, що боюся бути розгубленим? Адже там будуть усі свої, українці. А коли буде свій брат, буде й спільна мова» — вирішив і відвернувся до вікна.

Автобус зупинився, викидав з себе частину пасажирів, а на їхнє місце вскачували інші, що спішили зайняти вільні місця.

— Великий Бродвей! Великий Бродвей! — вигукувала кондукторка і Марко попрямував до виходу.

Великий Бродвей якраз починав жити. Безперервним потоком спішилися прохожі, великою чергою чекали авта на вільний переїзд, видзвонювали трамваї, лаялись роверисти. Прийшла та година, ко-

ли пвидше можна кудись дістати піхотою, ніж автом. «Кірки», які творилися від безлічі автоперехрестя, тормозили весь громіжний рух, тимбільше, що сьогодні була неділя.

Марко перейшов на ліву сторону вулиці й знову пішов уперед. Приглядався числом домів. Ага, наречті. Поглянув на число на картці. Так, це тут. Двоповерховий дім жічим не відрізнявся від інших, і виходив на вулицю двома під'їздами. На одних дверях висіла табличка з написом: «Входу немає», тому Марко поглянув до других. У невеличкому кридорі його перестрів якийсь ловік, який, лагідно посміхнувся вітаючи його.

— Як зголосити? — спитав.

— Бурджа. Марко Бурджа. А пробачте, може я не сюди попав? — сказав Марко, заглядаючи в картку.

— Сюди, сюди, пане. Власти на вас уже чекають. Проходьте!

У передпокорі висіло цекілько місцевих та жіночих плащів і капелюхів. Було чути густий бас, який щось розповідав. Долітав сміх, завзятий та голосний. Потім долетів жіночий голос, після того знову сміх. Слуга, поміг Маркові роздягнутися й поглядав, у які двері йти, а сам тільки зголосив: «Пан Бурджа».

Марко опинився в кімнаті, у якій побачив кількох панів та дві жінки, що відразу затихли і повернули до яного голови. Настала тиші.

— Ах, пан Бурджа! — вихопився Чарлі — Наречті ми вас дочекалися. Прощу, прошу дорогого гостя. Та не червонійте й не соронтеся... Тут усі свої! — і підвів гостя до стола.

— Знайомтесь: це мій батько, що так дуже цікавився вами, провожував Чарлі — Це Таня, це Зіна, це ...

— Дуже радий бачити вас у себе, молодий чоловіче. Як гарно, що ви прийшли. Ви не жете собі уявити, пане Бурджа, як радіс українець на чужині, зустрівши земляка та ще такого, що недавно покинув батьківщину!

Дівчата теж зацікавилися Марком. щя, що її Чарлі назвав Танею, перехилила набік головку і, сміючись самими очима, кокетувала Марка.

- А ви виглядаєте ліпше, як це оповідав Чарлі. Уявляю собі, скільки вам клопоту приносять жінки.

Марко був заскочений.

- Не перебільшуйте, панно. Навпаки, я зовсім не маю успіху в жіноцтва.

- Бо не хочете з ним знатися!

- Ах, панно. Ви такі... - і не дговорив, бо з другого кінця стола залунав голос Розова.

- Таню, не будь такою дивачкою! Хто про що, а тобі тільки плескати б язиком про любов та вроду. Всірівно паном Бурджою не заволодіш.

Всі засміялися, смія вся й Марко.

Подали вино, страви. Маркова сідка слідкувала за його тарелями, наливала вино, просила випити з нею, час-від-часу зідхала. Але Марко байдуже дивився на це все. Він більше відповідав гостям, які випитували в нього про всяку всякчину. Розповідав про студії в Одесі, про війну, про Українську Дивізію, про німців, москалів, про полон і втечу, про прибуття до Америки. Коли скінчив, над столом повисла мовчанка.

- Важкий ваш шлях - обізвався вкінці Розов. - Такий молодий, а вже стільки пережив. Але це не шкода, бо це для батьківщини ви принесли стільки жертв... Колись вона, наша Україна, винагородить вас і всіх інших скитальців, які для неї віддали найкращі дні життя. Колись ми також покидали нашу неньку, переможені й вигнані... Колись також боролися для її добра... Але програли. І тепер на чужині доживаємо останні роки. Прикро, пан Бурджа, прикро. Протягом усіх тих років вигнання ми надіялися всетаки вернутися додому, а Україна кинула в світ нові тисячі своїх синів.

Марко відчув, що ці слова зробили на ньому велике враження, і коли Розов замовк та похилив голову, його голова також похилилася від тяжару дум. Якийсь невимовний жаль, якак туга стискала серце.

- Панове! - піднісся Чарлі - Тяжко нам, бо ми сироти, а властиво ми звемо себе тільки си-

ротами. Але чи ми справді ними є? А чому ж то ми співаємо "Ще не вмерла"? Значить, живе наша мати й немає причини попадати в розлуку. Наше ще прийде, і то скоро. То ж випадло за наш поворот додому, за ліпше майбутнє, за щасливу Україну!

- Слава! - гукнуло декілька голосів. Задзвініло скло.

Х Х Х

Годинник вибив першу годину ночі. За столом вже нікого не було, але гамір в кімнаті не стихав. Гости поділилися на окремі гуртки, співали, сперечалися, сміялися. Біла фортецяну сидів Марко в товаристві Тані, Зіни і Чарлі. Говорили про любов, подружжя. Найбільше говорила Таня, приводила безліч цитатів з любовних романів, нападала на мужчин. Сп'янілий Марко перебивав їй, висказував свої міркування, жартував, кликав на поміч Чарлі. Зіна у більшості мовчала, і Марко не знов, чи вона тільки вдавала соромливу, чи справді такою була. Зате Таня була надто смілива. Коли танцювали, вона міцно потискала руку Марка, щільно пригорталася до нього, пристально споглядала в його очі. Але він вдавав такого, що не кисне перед жінками. Вона сердилися на нього, та продовжувала бути лагідною.

Другий гурток був зложений з Розова, Бугрова і ще одного пана. Вони сиділи в протилежному кінці залі, не звертали ніякої уваги на інших.

- Як бачите, дорогі друзі, все йде добре - говорив Розов.

- Проте головна сцена ще не розіграна. Про це вже я подбаю сам. Одне мене тільки непокоїть, що той Чарлі завжди промахнеться.

- Що саме таке? - зацікавився Бугров.

- Тільки подумайте собі, - він відкрив йому мое ім'я. В цьому, правда, ще нічого такого немає, але мое ім'я можна дуже часто зустріти в часописах. Може прочитати й довідатися.

- Дурниця! - обізвався третій - "усимо за ним слідкувати. Головне - не випустити його з

рук.

- Так і теж думаю. Було б добре, якб Тані вдалося нав'язати з цим роман. Я говорив з нею все про це. Здається, щось вийде.

- Ну, - піднісся Бугров - наші ролі вже скінчилися. Мушу йти. Більше нема нічого? До побачення! Попрощався з Розовим та з невідомим паном і пішов.

- А що тепер поробляє містер Холт? - запитав Розов незнайомого.

- Містер Холт ще не дивиться в наш бік. А коли й дивиться, то ще нічого не заважив. Але обережність ніколи не зашкодить.

- От і добре. Можете йти - сказав Розов, а подаючи руку, добавив: - З Волковим можете кінчити.

Невідомий пан також зник за дверима. Розов якийсь час сидів сам, щось міркував, потім наблизився до молодих.

- Простачте, панночки, - сказав він - але я муши забрати від вас вашого компаніона. Пане Бурджа, на одну хвилину пролу вас до моєї робочої кімнати.

Увійшли в кабінет. Розов просив сідати, присунув цигарки.

- Можливо, час здивують деякі речі, про які будемо говорити, але послухайте. Справа занадто важлива і я рішився покладатися на вас. Бачите, мій бруже, це все товариство, в якому і провели кілька годин, вміє не тільки викриувати патріотичні фрази. Воно також працює, робить усе, що тільки вдається, для визволення намої батьківщини. Не таких десятки тисяч, що не перестали вірити в країну долю націого народу. Як чесний українець, ви також мусите приєднатися до нас і вкладти у спільну справу частину ваших старань. Політична атмосфера сьогодні вже так згущена, що не можна ніяк ручатися, що завтра ^{ніч} розпечеться війна, на яку ми чекаємо. В цій війні велику роля гратиме атомова зброя. Теперішні потуги світу ховаються з нею, але ми за всяку ціну мусимо вирвати в них южну частину їхніх таємниць для майбутнього нашої нації. Фірма, на якій працюєте, якраз продукує деякі речі, які пригодилися б теж нам. Для нас цінні рисун-

ки. Наші земляки в Канаді за плянами виготовлять усе. Декілька негелікіх фабрик вже навіть працюють в цьому напрямі... Отже частина цього відповідального завдання припадає на вас. Ви мусите се зе посвятити українській справі.

Марко, що ввесь час дивився в одну точку, перевів свій погляд на співбесідника.

"Он воно що" - подумав - "Значить, українці не сплять ніде і не покладаючи надій продовжують розпочате діло. а він хіба ворог свому народові? Хіба ж то не він разом з тисячами других брав кріса в руки і йшов захищати батьківщину перед московськими ордами? Хіба не він кулеметними огнем кривавив москалів під час їхніх наступів? а чому то він хотів їхати знову до них? Зрадив товаришів, з якими розділив фронтову біду? Помилувся?... Так, помилувся. аж тепер є можливість виправити свій промах. О, він заднім не буде!..."

- Так пристаєте до нас, пане Бурджа? - перебив його думки Розов.

- Так! - твердо рішився Марко.

- Поклянітесь, що нікому не зрадите нашої тайни.

- Клянусь перед Богом! - поклавши руку на серце, палко промовив Марко.

Розов посміхувся вдоволено, підійшов до Марка, взяв його длоню в свою, міцно стиснув.

- А ви порядний хлопець, Бурджа!

XVIII.

Кінець Волкова.

Руки скручені назад, потеряні ноги, бо також зв'язані. Ще коли б не та плата в роті, то можна було б щось сказати, крикнути. Очі теж не забулися чимсь стягнуті. Одне тільки, що лишилося до послуг, це вуха, але й вони не можуть нічого чути крім шарудіння опон по асфальті... Що властиво тепер є: день, чи ніч? А чому вони мовчать, як закляті? Хоч би слово почути, пізнати, хто то сидить рядом: Чарлі, Бугров, чи сам Розов? а може... Таня?

Злоба закрадається в його серце, напружує м'язи, але даремно: зв'язаних рук не визволити. Та авто летить. Уди ж вони везуть? Мовчать. Так, це кінець... Пращав життя...! Сам винен, бо був необережний. Повірив жінці. Та й як було не вірити?... Вона, Таня, що любила, здавалось, його понад усе, - зрадила. Ягням вкрадалася у його серце і вкусила, як гадюка. Так гарно розмалював собі майбутнє життя і тут його... визбувається. Во дурень... Нащо було так старатися, слідкувати, шантажувати, робити авантюри, вбивати? О, він також вбивав... Скільки впало їх, невинних жертв, від його руки? П'ять, десять, двадцять? Не рахував. Та й навіщо? Надоїло те все, хотів покинути, покінчити з цим брудним життям. Хотів з нею, Танею, втекти в найглухіший куток Америки та пізнати друге життя. Сказав про це Тані, а вона... Так, вони мусять визбутися його, бо він забагато знає. А хто стратить довір'я Розова, той більше не живе...

Що? Вже авто стало? Холодний піт виступив на чоло, котився по щоці до бороди і скапував на шию. Ось беруть його, як колоду, виносять, кладуть на землю. Ага! Вони втоплять... Так. Хотілося кричати, просити помилування. Неужеж вони його, Волкова, що стільки зробив для них, рішилися дійсно загубити? Ікі жорстокі, невмолимі.

Щось дають нюхати. що це? Пахне цвітом рожі, приемно, скоче ніздрі. Як легко стало. Почеться спати. А в голові щось кружляє, мережить тисячами райдуг, світить мільйонами іскор. Відчуває, що летить кудись, в якусь безконечну яму...

- Готовий! - сказав один і відійшов від мерця.

- Обгорніть його полотном і прив'яжіть тягар - долетів голос з авто.

Ті, що порались біля Волкова, швидко обмотали тіло матерією, прив'язали металеву кулю, підняли неживого Волкова і підійшли до кручі. На семому красчку пристанули, розмахнулися. Вода розступилася і зійшла, даючи запоруку, що ніколи не зрадить таємниці.

- Ліпше збутися приятеля, чим пізніше мати ворога - обізвався цей з авто, коли незнайомі осібники всідали унутро.

XIX.

Роздвоєна любов.

Маріста починала бути неспокійною. Ще б пак! обіцяв прийти в шостій, тепер сьома тридцять, його ще немає. Може вже й не варто чекати? Ні, ще можна заждати кілька хвилин. Може що, трапилося, має чікіс причини й тому задержався. А може... Ні! В це таки не хотіла вірити. Не припускала, що він може мати другу. Всетаки, може... Все можливе... Во дивним він якимъ став останніми часами. Опустився, все сумний, завжди щось бурмоче собі під ніс. Ще місяць тому був такий привітливий, веселий, жартував з нею, призналась в коханні, а тепер навіть сміяється рідко. Коли приходив, байдуже вітався, немов з третьорядною знайомою, просиджував якийсь час, наче примусово, пращався і відходив. Невже зраджує?

Вона встала, почала ходити нетерпеливо по алеї. Хотіла піти он туди, звідки долітали звуки музики, голоси, сміх. Але боїлася. А що, як відіде, а він приде сюди, а її не буде? Умовились на цьому місці, треба заждати.

Минула восьма година. Невже ж не прийде?

"Добре, ще десяті хвилин почекаю" - вирішила Маріста, сіла на лавку і всю увагу спрямувала на годинника.

- Маріста! - ледви почула, і вже була на ногах.

- Марк! - радісно крикнула і кинулась у його сторону - Скільки ж на тебе можна чекати? Подивись на годинника. І тепер призначатиму зустріч на четверту годину, тоді ти прийдеш на шосту. О, він ще посміхається! Сміється з наївної Марісти, бо вона не тільки дві години, а й до ранку чекатиме - майже крізь слізози закінчила вона.

Марко вийняв хустину, витер ій очі, поправив волосся, потім обома руками взяв її за голову, і, лагідно дивлячись в її очі, за- сміявся.

- Дурненька...

- Без тебе знаю - сказала дівчина й опустила очі додолу.

- Марієто! Не будь дитиною... Чому сердишся? - спітав він, взяв її під руку й обе тихо подалися алею.

Мовчки пройшли парк та підійшли до надбережної. Біля поручів пристанули. Море було спокійне, ледви чути було прибережне хлюпотіння хвиль. Марієта взяла Маркову руку й бавилися її пальцями.

- Чому ти так змінився?

- Як? - здивувався Марко.

- Так. Змінив своє ставлення до мене, рідко буваєш зі мною, став якимсь захуреним... Що сталося? Може розлюбив, знайшов другу? Тоді чому криєшся, чому не скажеш мені? - допитувалася з якимсь жадем Марієта.

Марко засміявся, поклав свої руки на її рамена.

- Звідки ти взяла це? Нічого не сталося. Все доброе. Можеш бути спокійною. Які ж бо ці жінки наїvnі...

Прожектори виривались на море, освічували його. Недалеко майоріли човни, видно було, як блищали, коли виринали з води. Море. Не море, - океан, безмежний океан. А там десь за ним Європа, а ще далі - вона, рідна Україна. Коли б мав крила, знявся б, полетів би через водні простори, юд долинами й горами, до неї, до рідної батьківщини, припав би до її чорної землиці й цілував...

Марієтв щось питала, але він не чув і не бачив нічого. Пріямі блукав там, за океаном.

- Марко! - сіпнула вона його за руку - Що з тобою?

- Нічого, моя люба. Це я тільки так... - і не договорив.

- Скажи мені, що любиш мене... Невже не любиш? Може маєш другу? Може любиш дві нараз? - палко говорила Марієта й пристрасно дивилася в його очі.

- Так, моя люба. Маю ще одну любов. Люблю свою батьківщину. Розумієш це?

- Ні! - заперечила Марієта.

- Не дивуюся тобі, що, щоб це зрозуміти, треба спершу самому пережити.

Він пробачливо всміхнувся, обняв її, Довго глядав у її личко, відтак нахилився над її устами й міцно поцілував.

XX.

Містер Холт.

Містер Холт переглядав останні донесення агентів. Матеріали в собі нічого цікавого не мали. Більше цікаві донесення відкладав окремо, перечитував декілька разів, таємничо посміхався. Пихкав цигаро / цигарок зовсім не курив/, пускав дим кільцями та дивився, як вони підіймалися під стелю й там зникали. Міркував.

Знову росіяни... Ці тигри в овечих шкурах... Хотілося покінчити з ними вже раз на завжди, але не спроможний був цього зробити... Коли б це в його силі!. Один мах - і все. Всім доказав би, що означають оті всі їхні посольства, конзуляти! На недавній конференції, на якій він доказував "вищим панам", що ті всі "приятельські" заведення слід ізолятувати, заступник шефа контррозвідки сказав: "Все це нам відоме, містер Холт! Ми завжди є поінформовані відносно цього, проте ніяких протидій робити не можемо. В другі причини... Нашим завданням є спілкувати за кожним їхнім рухом, як найбільше шкодити їхнім намаганням та вдавати, що ми нічого не заважаємо. Теперішній стан вимагає від нас дальнього джентельменського поведіння з ними. Ми мусимо запобігати всяким скандалам, щоб хоч трохи затушувати існуюче тертя... Розуміється, вічно так не буде. Все до часу... Одного гарного дня ми їх таки присічимо... Дальні інструкції відносно цієї справи отримаєте від мене окончісто."

Містер Холт завжди вважав різні російські представництва за головні осередки їхньої політичної та економічної шпіонажі.

І не помилявся. Скільки він викрив таємничих справ, підготовок до вбивств, шпіонажу авантюр?... І, завжди головна нитка цих справ тягнулася від якоїсь совітської канцелярії. Тепер головною темою дня стають мотори фірми "Бумс і Ко". Не отримавши дозволу на серійний закуп тих нових машин, візьмуться за інші способи. Російни так справи не кинуть. За це Холт міг ручити всім, бо ліпше від інших знати російську натуру. Зустрічався ж з ними вже не раз! Треба, отже, свої сили розрахувати так, щоб ніякий чин, задуманий ними, не остався в таємниці. О, містер Холт знати пана Розова, цього лиса з елегантними манерами. Цікаво, чи знати Розов містера Холта? Мабуть, так. Холт в цьому не сумнівався і припускав, що Розов більше слідкував за ним, як він за Розовим, тому перечислював своїх співпрацівників, критикував їхні поступки, підходив до кожного з них з різних боків, шукаючи такого, який міг би піти на зраду. Роберт Век, Мак Дубліс, Артур Мелян, не говорячи вже про Джорджа Біста, зафіксували себе здібними та відданими розвідчиками. На тих можна покладатися. Ці не дадуть себе підкупити.

Кожному з них треба креслити окремі завдання, юдей тоді товариш Розов попробує вірватися з сітки Холта. О, це важко буде. Проте...

Так. Тільки тепер починає містер Холт протидії на намагання Розова. Може пізно? Ні, це не пізно! Холт ще ніколи не починав справи запізно, радше зовсім не починав. Тому ніколи й не було випадку, щоб програв, був переможеним.

х х х

- Марк, до тебе гості! - почув голос старої з кухні й став швидко натягати блузу.

"Хто це міг би бути?" - подумав та, поправивши краватку, обернувся в сторону дверей.

- Просіть гостей до мене! - гукнув до Мері.

"Може Білль завітав? Довго він щось не приходить до мене. А може... Маріста? ні, вона не від-

важиться сама почти сюди".

Двері вілчинилися й на порозі виріс невисокий чоловік, в чорному капелюсі, в плащі та штанах такого ж кольору. До того мав ще чорні скуляри.

- Марко Бурджа? - злетіло питання з викривлених уст незнайомого.

Марко, потакуючи, кивнув головою. Прибулий підійшов більче та пристанув у двох кроках від Марка.

- Пробачте мені, - заговорив він - що зовсім несподівано приходжу з візитою до вас. Хай вас не цікавить мое ім'я... Обійтесь без тих формальностей. Справа дуже поважна...

- Сідайте - запросив Марко й підсунув гостеві стільця. Сам примостиився напроти гостя.

- Пропу, я вас слухаю.

Прибулий подивився на двері, оглянувся застережливо в сторону вікна, глянув ще раз на Марка, відкашельнув для проволоки.

- Я маю для вас - почав - важне доручення. Старий дякує вам за ваші перші старання й передає привіт. Знимки вдалися чудово. Проте нічого важливого собою вони не представляють. Але це ніщо. Від сьогодні вам, пане Бурджа, прийдеться виконувати більше відповідальні завдання і, як на перший початок,.. - тут ще раз оглянувся на двері. Й вікно - завтра під час обідньої перерви ви виконаєте одне завдання. Справа така: рівно в 12 годині інженер-конструктор виходить з кабінету та йде обідати. В кабінеті ніхто не лишається...

Марко поправився на кріслі і, непомітно для самого себе, похилився вперед, щоб не затратити якогось слова.

- Ви, пане Бурджа, покидасте електровідділ пізніше від всіх, і йдете до модельного відділу. Не доходячи до вихідних дверей, завертаєте зліво, у вузький прохід, на який ви, можливо, ще й не звернули уваги. Тим проходом йдете кілька метрів та виходите до басейну з водою, що приготована на випадок пожару. Біля самого басейну звертаєте вправо і невеличким коридо-

ром, дуже обережно, пройдете під глуху стіну, в якій шукайте двері. Пам'ятайте, двері дуже майстерно будовані в стіну й можна їх не знайти. Коли відімкнете

їх,увійдете,виймете з правої верхньої шуфляди в б'юку пляни, які там будуть, зробите їх і після того вложите на місце. Це все триватиме не більше, - гість глянув на годинника - як тридцять хвилин...

Марко хотів щось сказати, але незнайомий підняв руку і в цей спосіб наказав мовчати, а сам говорив далі.

- Муши сказати, що зведення небезпечне, тому вимагає якнайбільше обережності. Ваш провал означав би провал всієї нашої справи.

Він сагнув до кишени, дістав невеличкий пакет, обгорнутий папером, і передав його Маркові.

- Тут маєте фотографічний апарат і дешо грошей.

В кімнаті запанувала тиша. Чути було, як в кухні Мері бряжчала начинням. Гість підвівся, пройшовся кілька разів довгими кроками по кімнаті, підійшов до Марка і, дивячись у вікно, обізвався знову:

- А може бітесь, то скажіть це відразу...

Марко опустив голову на груди, тихо сидів деякий час потім також підвівся.

- Ні, не боюся.

- Добре, дуже добре Бажар вам щастя, пане Бурдж! Ще одне муши вам сказати. Ви єдині будете приходити до Старого. Цього вимагає обережність. Матеріяли, які будете мати, передаватимете Тані при зустрічах з нею в ресторані "Ковбойська Радість". Розумієте?

Марко потверджуюче кивнув головою.

XXI.

Турботи Білля.

"Добрий собі жарт". - подумав Білль і скривився. Розгублено почухав потилицю, поглянув на дружину. Ця завважила раптову зміну на його обличчі й з якоюсь тривогою, властивою тільки жінкам, звернулася до нього.

- Що притрапилося, Білль? Чи в цьому листі є щось недобре?

- Ах, заспокійся! - Нічого там нема - вспокоював, а сам знову став перечитувати. Лист був такого змісту: "Шановний пане Томас! Пробачте мені за цього нечасного листа, який може пригнітити вас трохи. Я знаю, що мій поступок не зовсім джентельменський, проте обставини змушують мене просити вас звороту тих трьохсот доларів, що ви їх позичили в мене одного дня. Тепер я опинився в дуже скрутному положенні й думаю, що ви мені поможете. Чекаю вас сьогодні в 20-ій годині в каварні "Сирена", при Морській вулиці. Чарлі."

Згорнув листа, всунув до кишени, встав та почав ~~вдягатися~~.

- Я скоро вернуся. Це мене спішно взывають до фірми...

Неприємно було опушкувати дружину, але іншої ради не бачив. Попрощався з нею й вискочив на вулицю. Йшов і думав. А думати було що. Во ж звідки тут у біса взяти грошей? Але Чарлі добрий хлопець. Він напевно зачекає.

На Морській вулиці розглянувся і, побачивши вивіску умовленої каварні, попрямував туди.

- О, ви дуже точні, пане Томас! - зустрів його Чарлі - Тепер якраз 20-та година. Ну, як живеться?

Чарлі, не встаючи, витягнув до Білля свою білу руку, приклікав головою кельнера й дав відповідні замовлення.

- Дякую, добре - відповів Білль і змішився. - Я дуже вам дякую, пане Чарлі - обізвався знову - за вашу послугу. Я... Гм... Ах, я скажу зовсім відкрито, осмілюся вас ~~перепросити~~...

Прощу, прошу...

- Я не можу вам звернути ваших грошей тепер. Прощу вас, почекайте ще трохи.

Кельнер приніс замовлене, Чарлі щось буркнув йому на вухо, той кивнув головою й відійшов.

- Вип'ємо спочатку, - сказав Чарлі - а потім вже будемо говорити про це.

Він широким жестом підніс бутельку й налив чарки.

Відміни чарлі налив ще.

«Чи ємо ще по одній — засміяється він. — Може віски розв'яже нам язики, бо ми, й Богу, як вонки...»

Білль не давав себе довго просити, пив і швидко сп'янів. Почав говорити голосно та смідо, оповідав, жартував. Чарлі сміяється, потакував, а потім поволі перевів розмову на довг.

— Ах, — спохватився Білль — прощайте. Маю погану пам'ять...
Вже й забув!

Налив знову, випив і поклав кулака на стіл.

— То ви таки не почекаєте? — поспітив, а на лиці застиг вираз прохання.

— Мій друже! — Чарлі підсунувся ближче — Все можна... Ви добра людина й я вам можу простити цей довг, але...

Білль зосередився, а Чарлі розглянувся кругом.

— але ви мусите зробити одну послугу.

Щось довго говорив, жестикулював, клепав Білля по плечах, сміявся.

— Ну? — вкінці спітався очікуюче.

— Не розумію... — признався Білль. — Та що ви шепчете? Говоріть відкрито! — голосногоказав він.

— Ц-с-с! — засичав Чарлі. — Не так голосно! Які ж бо ви чудні. Слухайте... — і замепотів знову.

XXII.

І. При праці.

Коли пройшов через онтрольну браму, завхилювався. Димки про те, що треба було зробити обідні перерву, давили мізок, хотіли вибратися з черепа і, не знайшовши виходу, били у віски. Роздумуючи, не помітив, як дійшов до електрощіділу. Білль був уже тут. Марко відразу помітив у ньому якусь переміну, бо той холодно подав руку й відвернувся.

«Що таке? Що з ним?» — подумав Марко. — «Завжди веселий, жартівливий, сьогодні навіть не обізветься й словом.»

Білль має буть відгадав Маркові думки, тому розсміявся робленим сміхом.

— Як спали, друже? — запитав.
— Добре — відповів Марко. — А

ви?

— Дякую, я також...

На тому діялог скінчився. Білль відійшов у другий кінець відділу та більше не показувався. Марко вдавав, що не звертає на нього уваги, проте слідкував за кожним його рухом. Він вірив, що Білль програється у карти, або має якийнебудь родинний клопіт.

А Білль слідкував також. Слідкував і думав...

Включили електрику. Приміщення монотонно загуло, затряслася підлога. Час побіг швидше.

Марко переживав. Кожної хвилини дивився на годинника, наче боявся, що стрілка передчасно міне означену точку.

«А що, коли Баск з якихнебудь причин залишиться в кабінеті? Аджеж може бути такий фатальний випадок! А що тоді?» — думав і не міг знайти відповіді на питання, що його сам собі поставив.

Ще раз діткнувся ключа й апарату в кишенні, ще раз глянув на годинника. Коли б то вже швидше ця перервав! Від напруження аж упрів. Перед очима все зливалося в один фантастичний предмет, який раз за разом міняв свою форму. Йому стало душно. Нідійшов до вікна, відкрив ковніра, щоб захопити дещо повітря. До моторів вже не підходив, бо боявся, щоб не зробити якоїсь дурниці.

Фабрична сирена скаженям ревом оповідала перерву. Нарешті! Стало легко, вільно.

Білль виключив струм і, виходячи геть, помітив, що Марко й далі стояв біля вікна.

— А ви, друже, не йдете обідати? — спігався.

— Шо? Ага, обідати?... Так, так. Піду. Ось скину тільки цей халат і зараз піду.

Білль дивився хзилину на Марка, на його дивний вираз обличчя, обернувся на п'яті й вийшов. Марко швидко повісив фартуха, застережливо оглянувся на всі боки і пішов в нарім моделарні. Швидко пройшов її і, не доходячи до вихідних дверей, завернув вліво, у вузький переход. Йти довго не прийшлося. Прохід вривався резервуаром, з якого грубими вужами виходило безліч водопрородів. Не було видно нікого.

"Е!" - мало не крикнув з радості Марко, знайшовши двері. Швидко дістав ключа, вложив у замок, повернув ним. Двері безшумно подалися.

"Треба зняти черевики" - подумав і швидко розувся. Швидким рухом впопз до кабінету, розглянувшись. Знайшов потрібне б'юрко, відкрив шуфляду. Жікіс папери, листи. Ніяких плянів. Швидко до другої. Відсунув. Ага, є. Так. Тепер розкласти пляни на столі й усе. Зробив. Витягнув апарат. Перший плян в переломній лінзі здавався таким малім, аж смішно, та плигав від ліва до права, зверху до низу.

"Де я хвилюєся! Але ж нема нічого страшного" - вспокоював себе. Напружився.

- Цак-цак! - перший плян готовий. Перекрутів плівку в апараті.

- Цак-цак! - другий також готовий. Тепер третій, четвертий, п'ятий, шостий...

Все. Швидко згорнув рисунки та поклав на місце. Направився до дверей.

ХХХ

Білль не пішов до ідаліні, а залишився чекати. Цілу пів-годину ось так проходив по коридорі. Чемав на інженера Баска.

Дихний той Чарлі... І до чого це йому? Зтримати інженера й чимсь запікавити його... Гм... Цікаво. І це в Чарлі називається послугою, за яку платить 300 доларів. А Білль не такий то вже багатий, щоб відмовитися виконати це прокляння. Зрештою, може інженер зовсім не прийде до початку роботи, і Білль матиме початковий спокій?...

Десь залунали кроки, хтось ішов коридором. Білль придивівся. Так, інженер Баск. Ось він підходить ближче, пізнає Білля, /бо хто ж його не знає на цілій фірмі?/, посміхається, хоче щось сказати, але Білль випереджує його.

- Осмілюєсь звернутися до вас, містер...

- Прошу, прошу! - зупинився інженер - Що хочете?

- Осмілюєсь звернути вашу увагу, містер, на... на...

- На що? - з легким здивованням спитав Баск.

- На нові моделі - якось важко видусив Білль,

Інженер критично оглянув Білля, всміхнувся.

- Що ж ви знайшли в них?

- Я... Сьогодні... Ні... Мені прийшлося переглядати цекі з них і здається, що там... це... фальш - ляпотав Білль без зв'язку.

- Цікаво, цікаво! - напів серіозно сказав інженер і повернув назад. - А ну йдемо, покажете.

Інженер ішов порши, за ним поступав Білль. Змучений, спітній, ледви-ледви йшов. Так було важко, наче б був під тоновим тиском. Не доходили до моделарні, Баск пристанув.

- Слухайте, Томас! Хіба ви все працюєте контролером?

- Так. А властиво, ні... лі далі в скровідділі.

- Ха-ха! - залився сміхом Баск - Що ж тоді ви можете знати про моделі, - шукати в них фальш. Ви або сонні, або п'яні, або хворі. Як ви виглядаєте, Томас? Мусите зйти до лікаря! - глянув на годинника - Ах, Томас! Цією дрібницю їх یхрали в мене 15 хвилин дорогого часу.

Кивнув головою на прашання й попрімував до свого кабінету. Білль довго дивився за ним, аж поки цей не скрився за дверима. Витер рукавом піт з чола та пішов в напрямку електровідділу. Там його зустрів Марко, блідий, зненісний, опущений.

ХХІІІ.

Дві авантюри.

Таня таки дійсно була красунею. Неві захоплювалися, просили до танцю, старалися видобути з неї ласкаре слово. Вона тільки пордо посміхалася й відхоцила. Знала про свою вроду, пишалася нар. Непомітно слідкувала за одним молодим чоловіком. Молоденький багатій вже двічі запрошував її до танцю, але, діставши відмовну відповідь, відходив засоромлений. Йнов між своїх товаришів, щось їм розказував, обурено вимахував рукою. Вона ж з робленою байдужістю дивилася в другий бік, а одночасно бачила кожний його рух.

Марко підійшов непомітно взаду, торкнувся її ліктя.

- Добрий вечір, панно!

- Ах, Марко! А я на вас така сердита. Думала, що не прийдете.

-- Якщо жінка мусить на вас чекати, продовжувала вона фальшиво обуреним тоном - то ви ніколи не будете мати в неї успіху.

- Признаєш він, що я не дуже того успіху потребую.

- Бо все обридає... Неправда? - сміючись, казала Таня.

Змірля його поглядом від ніг до голови. Добре скроєний костюм темного кольору цільно обтягав його постать. Чорні очі з якими-сь таємними огниками, що тягнули до себе, як магнет, чорні брови, що рівними пінурками нависли над очима, м'ясисті уста, що так і просили поцілунку, темне, хвилясте волосся - чом не красунь?

- О, Марко, вас не пізнати! Ви змінилися і то на лікше...

- Так? Дякую за комплімент, панно.

Засвітилося світло синього кольору. В залі стало трохи темніше, а обличчя, стіни, стеля - все посиніло.

- Цей колір півів якийсь ліричний настрій - сказав Марко.

- Ви не помилилися, дружо. Синій колір це танго.

- Так?

- Синій колір - танго, червоний - бокстрот, зелений - бостон - пояснювала Таня значення кольорів.

Скрипка потягла якусь високу ноту, перебігла ще кілька, і джаз бірвався. Заля наповнилась чарівною мелодією аргентинського танга. Не можна було встоїти, сама мелодія запрошувала до танцю.

Марко вклонився Тані, потім, дивлячись їй в очі, тело обізвався:

- Дозволіте вас просити...

- Прощу.

І поплив по залі. Таня в цю хвилину мала настрій. Такими захопленими очима дивилася на нього, так горнулася, наче хотіла й йому передати частину цього огню, що загорівся в ній. Дивилася на нього таким затяжним поглядом, а він тільки посміхався. Хоча б говорив щонебудь!

Почувала, що кохала його. Чи не божевільна вона? Мусіла кохати його з наказу Розова, а покохала серцем, серцем залюбленої жінки. То нічого, що він такий наївний, такий дурнеллький, що повірив Ро-

зову, як дитині. Він же молодий ще. Ах, молоди і... таї гарні!

Танго обірвалося й заля засніла білим звітлом, заула, заговорила. Парі відійшли із своїх місць.

- Ви дуже легко танцюєте, Марко - завважила Таня.

- Злову капкусте засміявся Марко й діяв пра тому на Таню. І шоки зарум'янились, вона важко дихала. Він її під руку та повів на свою місце.

У своїй торбі знайдете нові матеріали. Але також я поклав.

- Дякую, дружо. лівій кишенні вали куртки з'явилося новий. В тій самій кишенні є невеличкий припис від брата, що маєте робити.

- Дякую, Таню - сказав Марко таким тоном, наче говорив про якусь дурнину.

- Може підемо буфету? - запропонувала Таня. Я так хочу пiti...

- Можна.

Звернули в білі двері.

- Ще Старий жив, щоб ви були обережні. Ятайте, що за вами можуть слізати...

- Хай буде літній - відповів Марко.

Коли проколов Марко піднявся перший.

- Пробачте, моя приятелько, я мушу йти.

- Мусите, місце? - кинула Таня.

- Мушу..

- Не вірі. Подаїте мені ще якусь годину. Дуже єс прошу... Пам'ятайте, що вад осить землячка.

- Хай буде так - содився Марко і, взяли Таню руку, пішов з нею до танцюючої.

- Знаєш, Марко, доляла Таня, коли єс зайняє місце коло столиці, - я хоча єшо сказати...

- ???

- Хоч мені, як ті, приємно єс говорити із ті, але мушу.

Замовкла, бавила юнчиком стяжки, якою була пререзане, шукала слів. А Марко сказав. Сказав на її мову, і дія перед

себе. Ганна й не вірив своїм очам.

В протилежному кінці залі стояла Маріста. Стояла й пристально дивилася на нього. Марко кивнув ій головою, пробував посміхнутися, але на її лиці не здригнувся ніякий з м'язів. Он якийсь молодий чоловік підійшов до неї, щось говорить їй, а вона навіть не звертає уваги на нього. Дивиться сюди, на Марка, зробила навіть крок у його сторону, два, три. А Таня взяла його руку в свої, міцно затиснула.

- Марк, я... я...

- Хвилину, Таню - сказав він, взяв свою руку і ступив крок назустріч Марісті.

Маріста підійшла, пристанула, жадібно дивилася йому в очі, кусала нижню губу. Готова була зариdatи, та здергувалася, і ця сила спротиву викривила її лицезрі.

- Зрадник! - ледви чутно проговорила, замахнулася й ії долоня впала Маркові на щоку.

- Маріста! - крикнув він, але вона швидко повернулася й пішла геть. Перед нею розступалися, давали дорогу.

Всі очевидці заговорили на цю тему. Одне одного переконували, догадувались, сперечалися. Деякі молоденькі пані потягли своїх "любимців" до виходу, щоб часом і на їхню долю не випала подібна сцена. Марко діткнувся удареного місця, що й досі горіло, повернувся до Тані й не побачив її. Пішов також до виходу, а за ним неслось обурення жінок і співчування джентельменів...

Ішов вулицею, розбивав прохожих, спотикався і, час від часу, дотикається щоки.

"Як вона могла попасті туди та порадувати ось таки...? Дурне дівча! Ах, такий сором. Треба покінчити з нею! Страшне, які ті жінки заздрісні. Тікаво, що зробив би я, коли б побачив її з якимсь? Мабуть так не поступив би николи..."

Не йшов, а біг. Не оглянувся, як прийшов на свою вулицю.

"Хіба зайти б до неї, перепросити її?" - думав він. "Ах, пізно вже дуже... І при тому вона образила мене, а не я її, тоді чому ж я маю перепрошувати?"

Відчинила Мері, як звичайно.

- Там, в твоїй кімнаті, тебе гостя чекає - промиріла байдужим голосом, перегукаючи його через поріг.

- Хто?

- Маріста - докинула стара і поплеслась до ліжка.

В кімнаті дійсно сиділа Маріста й плакала. Посачивши Марка, підвелася, підійшла до нього, поклала свої руки йому на плечі.

- Хто вона? Хто вона, ця красуня? Чи кохаєш її? Скажи, Марко, не муч мене, не муч його показала на своє серце. - Я ж не винна, що вою покохало тебе...

Рін мовчав, не знаходив відповіді.

- Вона не може з тобою бути - продовжувала Маріста - чуєш? Не може! Тільки я маю право на тебе... Бо я перша знайшла тебе, перша покохала...

Оплела його мию руками, цілувала уста, очі. Марко здригнувся. Його очі заблицали щастям і ще чимсь. Він убняв її стан, на поцілунки відповідав поцілунками.

"Звідки в цьому дічаті береТЬся стільки жару, стільки кохання?" - думав.

А вона взяла його під руку, поклала свою голізку на його плече. Вони перейшли кімнату, сіли на ліжко. Маріста ще щось шепотіла йому на ухо, однією рукою куйовдила його голову, другою, знайшовши контакт на стіні, виключила світло...

XXII

Наслідки.

Розсе нервувався. Від обурення стукав пальцями по столі, щось шепотів злісно і права щока його, як завжди в таких випадках, конвульсійно стискалася. Всі його співробітники в такі хвилини оминали з ним зустрічі, бо віддавна звали його вдачу. Таня, що одна, здавалася, не боялася його, епер також тримтіла перед цим "старцем".

А він далі дивився на неї очима хижака, що єсть-сь мав кинутися на неї й роздерти її на шматки.

В'ідливо докоряв їй, навіть ображував непристойними словами, чого вона ніколи не сподівалася від нього почути. Сиділа, згорбившись, як кажуть, в три погибелі, а ця безпорадність, що блукала на її обличчі, тільки потверджувала її страх. Розов далі продовжував нарікати півголосно. О, ліпше він кричав би, бив, тільки б не шипів ось так, як гадюка. А причина, що вивела товариша Розова з рівноваги, - та привела до скаження, була така:

Від якогось часу проявлені знімки, одержані від Марка, зовсім нічого в собі не мали. Перший раз Розов не звернув особливої уваги на це, думаючи, що плівки пересвітлені, зіпсовані. Він сипав громи на Марка за його бездіяльність, бо думав, що той з остраху пересилав їх до нього. З тієї ж самої причини лаяв Таню. А вона сиділа напрости й не знала, чи сказати таємницю тих невдач Розову, чи й далі мовчати. А вона знала все...

Після скандалу з Марком, що мав місце в ресторані, Таня перестала надіятись "полонити" його серце. Від цього часу навіть не хотіла з ним довго перебувати. Зустрічалася з ним і проводила разом стільки часу, скільки треба було, щоб покласти в його кишеньку апарат та одержати нові знімки. Потім він зникав, а вона лишалася, щоб по-бути ще деякий час з молодим американцем, який представився їй під скромним іменем Віллям. Чк знаємо, Таня любила різні пригоди, особливо любовні, тому ніяк не могла встояти проханням молодого чоловіка, який ще до того призначався їй в любові. Танцювали, заходили до бару, картували. Своїми дотепами, винахідливістю, а особливо поведінкою, Віллям швидко вспів сподобатися Тані. Так було три, чотири рази. Таня була вже схильна нав'язати любов, але несподівано для себе викрила свого незнайомого.

Один раз, в тому ж таки ресторані, танцюючи з Віллямом, вона помітила, як він витягнув з її торбинки апарат, що його туди поклав Марко, а на його місце кинув другий, дуже подібний до першого. Таня, розуміється, й виду не подала, що завважила це все, бо інакше

не могла зробити. Страх, що оволодів нею, попсуває їй на трій і, як не впрошувається, щілім товаришти до її квартири, вона відмовила Йому. Подякувавши за його опіку, швидко відіїшла, оглядаючись, чи Віллям за нею не слідкує.

Ось так Таня викрила, що за нею стежать. Знала, що в ім грозить небезпека, але не могла рішитися розказати про все Розову, бо почута себе винною. Не могла собі дарувати його, що посміла знайомитися із відомими людьми, нікому не сказавши про це. А у Розова з таким промахом можна заплатити життям. Вона знала це добре, бо сама була свідком багатьох рапедій своїх товаришів по місці. Тільки тому не призналася Розову...

Ось таке розказувала Таня... Голос її бренів та був такий непевний, що, здавалося, ось-ось обірветься ридання.

Замовкла, чекала нового вибуху злости, але це не прийшло. Навпаки, Розов повернувся до неї, всміхнений, прізвнений.

- Он воно що! - казав протяжно, а поміркував трохи, дбав: - Яка ж ти, сюю, ще дурнечка. Ти мусіш сказати про це відряду. Зрозумій, що коли слідкували за тбою, то й за Марком теж. Тому ти можуть пійтмати бідолаху на мої злочину. А тоді що?

Таня мовчала, вхувато гляділа спід лоба, наче єс, що зробив щось погане й б'ється кари. Розов зірвався з кісла, наче б пригадав собі щось мідійшов до телефону.

Галльо! Чарлі Слухай! Негайс сповісти "хломя", щоб він не робив ніяких штакій, бо небо захмарюється. Розумієш?

Відклав слухавку, знову підійшов до Тані й почав радитися з нею.

Х Х

Віллям був ніху інший, як Мак Дутчес, один з співпрацівників містера Холла Холт, уважно продумавши спрятати та опінивши всіх можливих агентів з Філіялу торгового відділу Союницького конзуляту, чомуся зупинився на Тані. Особливу таг звернув на

її красу. Розум старого розвідчика збагнув, що Таня мусить грati небияку ролю в можливих акціях "приятелів". З ніким не радився, нікому нічого не говорив. Навіть його помічник, Давід Брікет, нічого не знов про нові замисли.

Мак Дуллас, діставши наказ від Холта, почав слідкувати за Танею. Розуміється, що й Марко також влєтів йому в око, але в перші дні не міг завважити нічого. Після скандалу з Марком, свідком якого був теж Мак Дуллас, він вважав Марка за коханця Тані, але далі його підозріння впало й на нашого героя. Остаточно впевнився таки не міг і думав, що Таня отримує знімки десь поза рестораном, а сюди приходить тільки на побачення. Але Холт думав інакше. Що його думку, Таня, діставши десь матеріали, не могла з ними появлятися в різних локаціях, а мусіла б відносити, куди потрібно, бо ці матеріали були дуже важливі. Дуллас обстоював думку, щоб на місці викрадених знімок класти плівки з беззвартіними відбитками рисунків та плянів, бо такі, рано чи пізно, викличуть у "них" підозріння і Таня викриє його. Жраз це було потрібне Холтові й він висловив Дулласові свою думку: викривши версію Дулласа, "приятелі" почнуть слідкувати за ним, а це облекшить слідкування за ними. Холт послідовно змагав до того, щоб оплутити своєю сіткою всю місію союзної держави, і то так, щоб ніхто вже не виплутався. Що торкається Марка, то його ім'я також знайшло місце в особливій книжечці містера Холта і він сам взявся посвірити цього емігранта, що так здалося опинився на фірмі "Бумс і Ко".

XXV

"Несподіванки"

Вже в дорозі Марко завважив, що покинув вдома апарат. Хотів вертатися, але годинник показував пізну годину, отже міг запізнатися на роботу, а цього він ніяк не хотів. Зрештою, махнув рукою, мовляв, раз можна обійтися без фотографування. Так вже це обридло, так приілося, що надумувався, чи не покінчити б з цим, і тільки якесь

внутрішнє почування зтримувало його від цього. І який був би з нього патріот?

Тепер нехочачи починув вдома апарат. Ну ѹ що ж. Завтра також буде день! - вправдувався сам перед собою.

Цієї думки перейшли на Марієту. Гм, Маріста!.. Вона робила своє. З усього її поступування бачив, що хотіла одружитися з ним. Навіть поснайомила зо своїм батьком і Марко тепер був частим гостем власника малої крамнички. Одного разу, отак сидячи за плянкою вісі, батько Марісти натякнув, що він не має нічого проти, що з'єста в нього одна, не може й перечити, ані вибирати партера. Він нічого не має проти шлюбу.

- Ви, Марко, - казав - порядний хлопець, при тому бувалий. Женітесь, живіть собою. Я старий уже... А капіталель чи... Ту лавчину можна поширити, дастъ Бог, забагатієте.

Маркові ніякovo бло слухати слів батька Марієти. Він навіть був сердитий на дівчину, що ця про шлюб сказала батькові, а не йому, Маркові. І душі був вдоволений з такого обороту справи, але одружинні відтягав. Мері також була заціквлена цією справою. Вона з гаудією грала ролю Маркової матері та при зустрічах з матір'ю Марієти до імені "Марко" коже доставляла присвійного з'ємennика "мій".

За думками й не помітив, як опинився на фірмі. На контролльній брамі, віддаючи свєтло, почув запит контролера:

- Це ваше число 231.

- Так, пане. А що туте? - перепитував Марко.

- Нічого нема, може, йти.

Це Маркові показалося підозрілим. Бо й чого він м'я пітатися, чиє це число? .. Це неясне...

По зміні, виходячи фірми і дійшовши до контролного віконця, як завжди, сказав:

- 231.

- Ага, с. Прошу, знове, це Марко Бурджа.

Вийшли два поліціси, наблизились до Марка, попросили слівати за ними.

Коли з'явилися в невеликій кімнатці, поліцісти виказалися у повноважненням на обшук і наказали роздягнутися. Марко робив все, що наказували, і був спокійний, бо зізнав, що не має при собі нічого компромітуючого. Поліцісти оглянули кишени, черевики, обмандили всі рубчики штанів і блюзі. Нічого не знайшовши, сказали, щоб знову одягався. Один з них підійшов до телефону, взяв слухавку.

- Галльо! Слухаєте? Нічого не має... Так... Добре...

- Ви вільні, пане Бурджа. Можете йти - звернувся до Марка.

"Добре скінчилось" - думав Марко, ідучи додому. - "Ік гарно, що я вдома забув апарат. Так вже заарештували б. Але ж... Коли мене сконтрлювали на брамі, то й помешкання можуть сконтрлювати. А там є дещо компромітуюче..."

Мері, як завжди, готовила обід і привітно всміхнулась Маркові назустріч.

- Що з тобою, Марк? Невже знову щось трапилося? Цей обшук...

- Що? Тут також шукали? - майже крикнув Марко.

- Так.

- Ну, і що?

- Нічого... Нічого не знайшли. Ввічливо перепросили й пішли.

Марко кинувся до шафи, відкрив її: апарату не було...

- Пані Мері! Вони нічого не взяли з собою?

- Не, моя дитино. Та що з тобою, Марк?

Марко безвладно сів на стілець і ледви чутно промовив:

- Де ж подівся фотоапарат? Нічого не розумію!

x x x

Таня з усіх сил старалася побратись Дугласові. Часто сміялася, була особлива сміливим в руках, виявляла своє захоплення ним, натякала на свою самітність. Мак Дуглас, перевіривши її торбинку та переконавшися, що в ній нічого немає, також піддерчував настрій своїми дотепами.

- Знаєте що, мій друже, - несподівано заявила Таня серед танцю - цей ресторан вже набрид мені. Ця музика, цей гамір визивають у мене біль голови... Я мабуть буду йти.

Сказала й чекала, коли Віллям проситиме в неї дозволу провести її. Як на зло, він і словом не згадав про це.

- Не маю права затримувати вас. Ваша воля...

"О, та він не з дурних" - подумала. "Але ти тепер вже в моїх руках".

- Ви не хочете мене відправити? - спітала з сумним виразом на лиці.

- Так? Ви змінилися на ліпше - засміявся Дуглас. - Дуже радо годжуся на це.

- Тоді йдемо - вирішила Таня й перша пішла до одягалні. Мак віднайшов очима Давіда Брікета, що ввесь час не зводив з нього очей, і пальцем показав, що він іде.

Помалу йшли хідником. Мак Дуглас, впевнivшись, що Давід Брікет непомітно їде за ними, ступав веселіше і в голос розказував щось. Завернули за ріг, пройшли ще кілька кварталів і пристанули. Таня дякувала за товарищування, а Мак, легковажно сміючись, стискав у кишенні рукоятку пістолі. Він зізнав, що на випадок якогось нападу, Давід Брікет прибуде з поміччю.

- Може зайдемо до мене в кімнату? - несподівано запропонувала Таня. - Посидимо, виїмо кави, швидше пробіжить час...

- Дуже радо... Але профічте, дорога панно - він глянув на годинника - тепер уже дуже пізно, а я завтра рано маю важливу справу до полагодження.

Але Таня не вгавала. Дзвінко засміявшись, вона взяла Дугласа за руку.

- Справу? - промовила вже поважно - Який то з вас мужчина, Віллям, коли ви спрахи висуваєте на перше місце, перед жінкою. А може таки зайдемо?

- А ви на якому поверсі живете? - питав, довше затриматись на вулиці.

- Ходіть, то ю довідається. Невже... - і Дуглас далі не розібрав нічого. Хтось ззаду сильно вхопив його за руки і в цю ж саму мить в роті почвілося щось тепле, що не давало крикнути. Все зробилося чорне. Не бачив ні будівель, ні вікон, ні Тані.

Зрозумів, що опинився в авті.

"А де ж Брікет?" - подумав.

- "Чому він не спішить з допомогою?"

Авто дало сигнал і рушило. На розі стояв Давід Брікет, привично потирає носа і, дивлячись за зникаючим автом, думав: "Не твоє це голови діло, Мак..." Повернувшись, протяжно, але тихо свиснув, мабуть від вдоволення, і його кроки затихли в нічній пітьмі.

х х х

- Кажете, тут це було? - пітав містер Холт Брікета.

- Так. Тут вони стояли, говорили. Вона мабуть намовляла його зайти до нутра будинку, бо й до мене долітали деякі ії слова. Я стояв ось тут, на розі, і докладно все бачив. Коли вони напрвились до дверей, я також поспішив за ними, але, прибігши в коридор, нікого там не застав... В цьому будинку мешкає п'ять родин...

- Прошу приготуватись, мої панове - сказав Холт.

Нількох мужчин, які стояли довкруги Холта, повитягали пістолі й чекали дальших розпоряджень. Холт не спішився. Він поволі розповідав свій план.

- Зрозуміли? - закінчив.

- Так, пане - відповіли всі гуртом.

- Так ходім, Брікет.

В короткому часі всі п'ять родин були переконтрольовані. Нічого підозрілого. Мешканці тільки здивовано здвигали плечима і на всі питання відповідали одним: "Не знаю, не бачив". Холт оглянув коридор, зайдов у підвал, але й там нічого не знаймов.

- У всьому я сам винець - обізвався Холт до Брікета - Так. Я не передбачив однієї обставини, яка згубила всю справу. Але... Зрештою, Мак Дуглас живий, хоч знаходиться в їхніх кітлях. Ви зверніть увагу, Брікет, на цей коридор. Вони зайшли в ці двері, а тут вже на них чекали. Ті, що чекали, швидко обробили Мака й разом з ним вийшли через протилежні двері на другий бік вулиці, де на них чекало авто... Тільки так було... Це було зроблене так швидко, що ви, вбігши сюди, вже не помітили нічого.

- Можливо, що це так було - погодився Давід.

Містер Холт глянув на годинника, швидко вийшов на вулицю й поспішив до авта.

- Ви, Брікет, - розпоряджуваєсь вже в сидженні - підготовітесь до завтрашньої справи на Фірмі "Бумс і Ко". А ви, панове, сідайте зо мною.

- До совітського конзуляту! - відповів ~~намаз~~ Морозові.

Коли авто зникло на закруті, Давід Брікет посміхнувся криво й відійшов.

XXVI.

Стріл зза плоту.

Вістка з Канади, що в Оттаві розкрили шпигунську організацію, яка працювала на відкриттям секрету атомової бомби, перелітала з уст до уст. Газети приносили все нові вісті і вкінці вияяснилося, що в цю справу вмочили свої руки большевики. Кожний призадумався. Особливо міркували ті, що були зв'язані в якийнебудь спосіб з атомовою енергією. Такі передумували, чи не стали вони бува часом шпигунами, і то проти власної волі.

Особливо мучився Білль. Йому чомусь пригадався Чарлі. Чи не подібне оце їхнє знайомство на якусь інтригу? Його особливо непокоїв епізод з інженером, якого він мусів затримати на 20-30 хвилин. Для чого? Дуже підозріле... Тому, коли довідався, що на фірмі перебуває агент контррозвідки, негайно поспішив до нього.

Давід Брікет сидів в кабінеті сам. Він чимось привітав Білля, просив сісти. Уважно слухав, як Білль розказував про свого знайомого, Чарлі, щось записував, інколи гострим поглядом дивився на оповідача, і знову записував.

- Дуже цікаво, пане Томас - обізвався, коли Білль скінчив.

- Дуже цікаво. Я думаю, що в тому, про що ви розказували, щось криється. Ви не позинні розказувати про це нікому, а прийдете до мене на ось цю адресу, - подав картку - Так, щось коло десяті вічора.

Х Х Х

Темними вуличками, через чужі двери та сгорожі, Чарлі підійшов нарешті до паркану, якого шукав, вирвав дощку, і в зросленій прогалині побачив дім Білль Томаса. Годинник показував пів до десетої.

"Мусить скоро вийти" - подумав Чарлі. Витягнув пістолю, став наслуховувати. Нарешті! Двері відчинилися, на ганку з'явилася двоє людей: чоловік і жінка. Чарлі бачив, як вони обнялися, цілувалися. З того додумався, що з Білльом була його жінка. Поправившись, Білль збіг по скідках і пішов у напрямі вулиці. Його кроки ставали все гомілонішими. Ось він наближується до щілинни. Чарлі просунув цівку в отвір, опер руку на поперечці і, коли тільки Білль порівнявся з ним, стрілив. Білль важко впав на землю. Десь замавав пес, хтось десь крикнув.

Темними закутинами, поза углами, біг Чарлі до центру міста.

XXVII.

Над пропастю.

- Ага, молодий чоловіче, нарешті ви мені попалися! - вигукнув Джордж Гарольд і при тих словах потис руку Марко. - Ну, як вам поводиться? Дуже давно я вас бачив... О, та ви змінилися. Сідайте, куріть.

Пан Гарольд проішовся ще по кабінеті і сів. Подивився уважно на Марко.

- Знаєте, пане Бурджа, я вас покликав у дуже важливій справі.

При тих словах Марко зосередився і щойно тепер помітив якесь заклопотання на лиці директора.

- Ви чули щокебудь про авантюру в Канаді? - продовжив Гарольд.

- Так - потвердив Марко, і відчув, що йому похололо під серцем.

- Здається, підібне діється й на нашій фірмі...

- Невже? - здивувався Марко, намагаючись не видати себе, але

відчував, що цілим тілом трусився.

- Так, пане Бурджа... А що гірше, підозріння падає й на вас.

Марко підвівся, щось хотів сказати, але Гарольд перебив йому:

- Сидіть, будь ласка!.. Так, підозріння падає й на вас. Я не хотів би цьому вірити, але...

Гарольд ратягнувся димом. Зволікав, наче б не хотів продовжувати.

- Договорйті, пане! - благав Марко.

- Але... в який спосіб ви повідомилися з місцевими в совітському конзулату?

Конзулату? Якого конзулату?

Марко здивувався Марко.

Гарольд проішовся до туфляди, відобув якусь точку, щось довго карткував. Потім підійшов до Марка, показав знімку, в якій цей пізнав Розсва.

- Чи знаєте цього чоловіка?

- Так...

- Звідки?

- Та це старий українець, емігрант Розсв - відповів Марко.

- Ні, це керівник закупів при совітському консулаті - відчеканив кожне слово Гарольд.

Марко широко відкрив очі, не здав, що й казати. Вірити, чи не вірити? Невже я отак по-дурному він знову попав у совітську сітку?...

- Коли так, тоді я хочу відкрити один злочин, пане - задихаючись, заявив Марко.

- Добре. Чи мали ви щонебудь спільного з Біллем Томасом?

- Нічого... Білль був добрим знайомим для мене і все. А хіба що трапилось?

- Вчора, коло 10-ої години вечора, його знайшли вбитим біля його ж таки дому. Ви не дивуйтесь, Бурджа, і не думайте, що я криміналіст. Я виконую тільки доручення одного пана. Слухайте, Бурджа... Ви тепер мусите зайти до секретного департаменту й розповісти всю історію Холтowi... Почекайте, я зараз зателефоную до нього... То нічого, що тепер пізно...

Директор підійшов до апарату, взяв слухавку.

- Галльо! Чи є містер Холт?.. Нема?... Хто при апараті?...

Брікет? Тут Гарольд... Я в справі Бурджі... Він хоче зайти туди до вас... Як?... Добре.

Гарольд поклав слухавку, підійшов до Марка.

- Зараз приїде авто. Але ви нічого не бійтесь... З кожним може таке трапитися.

Щоб трохи розвеселити себе, Марко перевів розмову на іншу тему та поцікавився сином Гарольда, Томасом, якому врятував життя.

- З Томасом все гаразд. Він поправився, обіцяв приїхати на цьому тижневі. В листах дуже цікавиться вами.

Увійшов слуга й доповів, що біля під'їзду чекає авто на пана Бурджу. Марко розпрацався з директором і пішов до виходу. Авто дійсно вже чекало. Він підійшов до нього й почув голос:

- Пан Бурджа?

- Так.

- Прому, сідайте!

В авті сиділо чотирьох мужчин. Один сидів рядом з шофером, двох - ззаду. Марко промстився напроти них, авто рушило й помчало вулицями міста.

- А куди ми йдемо? - поцікавився Марко, коли прокинувся в заумі. Йавважив, що вони вже за містом.

У відповідь побачив перед носом дуло пістолі й почув тихий шепіт:

- Ні слова з уст!

Хтось навалився ззаду, в'язав руки. В роті опинився кляп. Марко пручався, хотів кричати, але все даремне. У віконці бачив, як назустріч летіли авта, чув, як гули сирени. За короткий час авто звернуло з головної шоси й поїхало бічною, в гори.

Довго авто дерлося все вгору й вгору, аж нарешті стало. Всі вийшли, Марка вивели також.

- Так, Бурджа, - обізвався високий драбуга, якого Марко зчав з переслухання на фабриці, як детектива. - Нарешті прийшов і вам кінець.

Це був Давід Брікет, помічник Холта, що за гроші зраджував свою батьківщину. Це він перший пізнав Марка і в листі до Розова писав про нього. Це

він забрав фотоапарат з помешкання, що на його наказ вбили Білля Томаса, що його боявся навіть Розов.

- Тепер трохи пройдемося - сказав Брікет.

Всі пішли вузенькою стежинкою, Марко ймовірно. Так, тепер кінець... А та мало жив... Всього 24 роки. Невідомо ж утік з Італії від них на те щоб попасті тут, в Америці, у їхні руки? Невже від них немає де сковатися?.. Кінець. Працай життя!

Стояв на кінці виступу й чекав останньої секунди. Ще тут - життя, але за спиною ровалля, смерть. Давід Брікет неволі підніс пістолі на рівень очей. Марко побачив, що сніпогню і все. Зорі й гори, шішли обертом. Іслетів у безодню.

XXVIII.

Де загинені?

Другого дня у всіх часописах з'явилася вістка про смерть Білля Томаса, довголітнього робітника фірми "Бумс і Ко", та про несподіване зникнення емігранта - українця, Марка Бурджі, що теж працював на тій фірмі.

Хоч як кореспонденти просили Холта, щоб він дав хоч невеличку інформацію відносно тієї справи, цей категорично відмовився. Але працівників пера вразило ще більше пояснення Холта про те, що зникли також Мак Дуглас і Давід Брікет. Більше не можна було добитися й нова вістка швидко набиралася в друкарнях. Ті, що бачили містера Холта, казали, що він дуже змінився і що таким пригнобленим та розбитим його вже не бачили від десятих років.

І дійсно, становище Холта було невідрядне. Його обуренню було меж. Ця людина з довголітньою практикою детектива губила рівновагу, і то не від невміння розв'язати цю заплутану справу, а від безсила. Його руки в'язали закони власної держави...

Весь персонал містера Холта отримав завдання арештувати відому нам небезпечну красуню, що так нагло зникла разом з Маком Дугласом, але всікі розшуки були діремні. Таня пропала.

Пропала Тана, а з нею й кінець нитки, яку тримав вже у своїх руках містер Холт. Нитка високовинулася й клубок лінівся пересмітанім. Холт добре розумів, що за це все мусів відповісти Робсона, але його арештували не рішався, бо також могло б викликати кілька протестів, протестів проти замагання спричинити непорозуміння між союзниками.

Чаєврідни, які були в розпорядності Холта, як доказів злочинів роботників соціального конвінції, були недостаточними, а тому їх могли взяти за підривки. Треба було свідків, а тут їх бракувало. При тому, зникнення Гейлста в Бурдже остаточно відпустило Холта з пантелеїку і він хотів використати це шокинути слово становищі. Проте лінівся...

ХХІХ

ПРИДЛІС, як передбачав Холт, був відносно живий і перебував в окопу в півдні міста Бостону. Після короткого переслухування, під час якого Бугров і Чарлі хотіли відгадати, як багато знає Холт про Ілюю Шигунську у цілісності, його відпустили в один з секретних підвалів, що були до розпорядності Робсона. Пригічений, як початково очікувало Бугровом, вийшов з підвалу. Спинка в зовсім темному підвалі, молодий усвідмінний, з пітомом Йому привичкою різкою почав розглядати все, що було довкола його. Це ж було дивно. Іноді там, у глибині підвалу, не відчувався. Бояхся, щоб не паднати на яхусь підвалу, про які він відомий. Тоді в косіра вилобув одного з п'ятьох сірників, що йшли відомими підвалами всіх випадкових і такі при ретельному обслухуванні їх знайшли Бугрова і Чарлі. Всевітер. І чо? шолапки. Цюю від порога Ніла чиментова індлога, викладана скромними літами. Соєсно ступаючи, Мак прошів по середині, оглянувся і, коли своєї тіні на стіні, не побачив нічого. Сірник погас.

Вичеркнув другого. Пройшов далі і наткнувся на стінку, а під ногами щось хрунило. Поглянув униз і завважив, що його нога стояла на людському кістянку. І

страху подався назад і дугий сірник погас. Став шукати у кінечниках панеру, щоб жох трохи довше підтримати світло, але нічого не знайшов. А залишилось усього три сірники... Ага, сі Швидко збагнув, що в капелюсі має панерову підкладку, тож добув її і підплів. Огонь іскраво освітив камеру і Мак виразно побачив кілка людських кістяків. Тепер, замість страху, ним оволодів інотинкт самовідсічення, що кожий із них діється: "Жити! Жити! Жити!" Кров ударила до голови, а долоні стиснулися у п'астуки. Нервове напруження також швидко пройшло й, трохи зрівноважений, він сіг на підлогу.

"Невже мені - думав - прийдеться перемінитися в такий самий кістяк, щоб побільшити їхню кількість... Невже Холт і Брукет не виручать мене?! А я: попався так смішно, як дитина... Де ж подівся Брукет? Чому він не прийшов з поміччю, як умовилися?..."

На ці питання Мак шукав відповіді, але не міг їх знайти.

ХХІІІ

Знахідка Штенера.

Лан Штенер також працював на фірмі "Бумс і Ко" та займає посаду старшого агента для збуту продукції. Дуже скромний, але впертого характеру, Штенер, не зважаючи на таку независіність посаду, зумів вибудувати для себе у керівництві фірми добру співність, а на деяких з них мав навіть значний вплив. Й� людина впертої волі, приватне життя звичай що з молодих літ укладати сам, і та навичка залишилася й далі. Штенер жив за розкладом, якого собі виробив, і притримувався його. Точно в певній годині вставав, снідав, йшов до б'юра, вертався додому, визначну кількість часу призначував дружині, дітям, потім, як належало, йшов до театру, кіна і так йому минав день за днем. Кожна хвилина була в обрахунку Штенера. Виймки була хіба неділя. У неділю Штенер відступав від норм буднів і цілий день присвячував альпіністиці.

Хоч Штенер мав уже 30 років, про те, завдяки спортивні та прогульні кам в гори, виглядав дуже молодої гордився тим.

В цю неділю, якраз на другий день після трагедії з нашим героям, Штенер, як і завжди, вирушив в гори, з наміром звертися на вершину Сан Кроу з південної сторони, щоб у свою альпіністичну практику внести щось нове. Погода була непривідна дуже гарна й Штенер вже заздемегіль відчував насолоду прогулки. Вершина Сан Кроу давно вже була описанана з північного боку і новітні вдалося з тієї сторони вбачувати щось, що якій турністи модерніми східами могли віднести на самі верхок гори. Штенер відчумав війти на вершину з південного боку, і то від самого рівня моря.

Нормі 200 метрів Штенер подолав без кількох трухиць, по колі ристаючи північ з гака. Але далі до помочі мусів встигти також лінви. За кілька годин він всіхів досягнути ледби половини гори і хотів уже трохи відпочити. На місці, вибраному для відпочинку, ненадовго заставив піраму застиглої крові. Оглянувшись довкруги, нічого більше не зауважив, хіба щмат матеріалу, який тежішався на високій гірській деревині. Мабуть і не звернув би уваги на цю ганчірку, якби б на ній не побачив червоних плям. Зацікавившись тим всім, Штенер зняв ганчірку і пізньше, що це відірвані рукав від сорочки.

- Чікаво - промислив він до себе, розглядуючи західку. Щораз подивився довкруги, і юноша тепер побачив нараду ніг, що висунулися своїмі кімісна. Одним скоком опинився біля чоловіка, що лежав навзнику, розкинувши обі руки. Вхопив ліву руку й перевідчинає, що живчик ще бір. Знайдений був ще живий. Але хто він? Перешукав кімісі і, крім кількох нокіків до голenia, не знайшов нічого. Чоловік був прострілений в праве передпліччя, а куля викила трохи вище праїї лопатки. Було задалеко, щоб кликати помочі, тому Штенер рішився власними силами порятити потерпілого від. Це наражувало життя на небезпеку, бо один

необорежний крок - і обидва могли полетіти в країсть.

Майже до вечора промазив Штенер зо своєю "західкою", що дійсно потерпілого до найближчої оселі. Тає наший також спровадив познаного до Секретного Департаменту в Бостоні.

х х х

Стара Морі заспокоювала Марієту, просила її не плакати, а в своїх сльозах потягнула її обличчі. В день наїзду, як і завжди, Морі ческом лягала в овальній голині. Коли Марко на урізнов на срібні час, Морі нічого ще не підозрівала. Коли поблизу була північ, Морі стривожилася, але відчуяла себе тім, що він зайшов до країсти.

- А хіба він у тебе не був? - питала Марієта.

- Ні... Чому ви притягте про це?

- Коли так, то пішеви десь притримаєшся. В цю під час відсім не почула відома.

- Кт? - зіркавася Марієта. - О, погідник! Він знову мене вразив!

- Це неможливо - випрощувала стара Марка.

- Кажете, переклите? Ви нічого не знаєте, пані. Я знаю. Він і тепер десь відспівляється у тій кросуні...

- Якій?

- Я знаю в якій, пані Морі. Лице Марієти перекривилося й з очей поханали сльози.

- Слухай, Марієто, може твоя підозрінна несправедливе? Може лічені способи притримаєшся... Ти лічме піділ на фірму й розрідай.

У фірмовому б'юрі не було нікого, бо якраз було півділля. Покрутинувши білі багатьох віконець і нічого не дізнатися, Марієта ще раз запам'ятала. Вона так і стояла, хликаючи. Нідійшов юний пан і, зорідавшись прищимі сльоз молодої дівчини, висміявся.

- А як тін знатися? - звінтув, сповішавши.

- Марко Бурда...

- Він українсько-сміголіт? - з якоюсь тривогою виніуткою чи.

- Так... А звідки про це знаєте?

- А ось звісі... Прочитайте, будь ласка - ти нув їй газету в руки.

Маріста насміливс взяла підше. Вона, жрма, що сама прода- вала різні газети, проте читати їх не любила і взагалі ніколи не заглядала до ніяких часописів, тож тільки тепер довідалася, яку сігашну вістку продавала ра- зом з ранішніми газетами.

Пригноблена вернулась до бать- ків і розказала про зникнення Марка, відтак поділилася нещас- ливою вісткою з Мері. Остання не могла зрозуміти цього всього.

- Що робиться тепер на світі? - нарікала. - Ех, нема то як давніші, спокійні часи, коли ніх- то нікому не перешкоджав жити, ніхто не зникає, нікого не вбива- ли! Чи скінчиться колинебудь оця ненависть між людьми? Чи прийдуть знову гарні, спокійні дні?

А Маріста плакала.

х х х

Містер Холт встановив, що знайдений Штенером чоловік ніхто інший, як Марко Бурджа. До потерпілого спровадили кіль- кох знаних лікарів, яким Холт наказав за всяку ціну врятувати бідолаху від смерти. Зроблена операція в передплеччі трохи по- правила стан здоров'я хворого, проте Марко до пам'яти ніяк прийти не міг. Відповідальний лікар, оглядаючи його, час-від- часу хитав головою, і на запити Холта, який безпереривно допи- тувається про стан здоров'я Мар- ка, відповідав, що рана дуже не- безпечна. Перелив крові, крім сильної гарячки, нічого не дав. Марко маячив. Кликав Маріstu, вимовляв імена Білля, Чарлі, Та- ни. Кілька разів підіймався з ліжка і, вигукуючи: "Тікайте, тут совети!", намагався вискочи- ти з ліжка.

Це тривало кілька днів. Але вкінці гарячка минула і хворий тримався зовсім спокійно. На всякі питання, які ставили йому лікарі й сам Холт, відповідав одним "не знаю". Коли спитали про його ім'я та прізвище, від- повів також "не знаю". Містер Холт відвідав стару Мері й, діс-

тавши від неї потрібні відомості про Марка та довідавшись про йо- го з'язк з Марістою, забрав молоду дівчину до лікарні, на- діючись її привіністю привести бідного хлопця до пам'яти.

Маріста, побачивши Марка в такому грізному стані, дуже пе- релякалася, але, запанувавши над собою, кинулась до ліжка й обси- пала свого коханого градом поці- лунків, раз-по-раз повторючи своє: "мій любий Марк". А він дивився на неї розгубленим погля- дом і не виявляв ніякого зацікав- лення нею. В одній хвилині зав- важили, як він раптом зробився серіозним, цовго вдивлявся в Ма- рісту, а потім в його очах з'я- вився бліск притомності.

- Маріста?... - спітав слабим голосом, легко піднісши голову.

- Де я? - добавив, розглінувшись кругом.

Потім безвільно впав на по- душку. Забувся знову... З тієї хви- лини пам'ять більше не вертала- ся й лікарі були пересвідчені, що Бурджа стратив її на все. Холт, хоч як йому було прикро слухати це, держався весело.

- Ми мусимо привести його до пам'яти! - повторяв увесь час.

В Марісту ледви вмовили, що Маркові нічого вже не грозить і за короткий час вернеться до- дому. При тім Холт взяв від неї слово, що вона нікому не розка- же про свого наречного, навіть Мері. Лікарі та кільком корс- пондентам, яких Холт в ніякий спосіб не міг збутися, наказано також не розповсюджувати ніяких вісток про це.

XXX.

По протилежному боці.

Мак Дуглас умирал...

Обез силений, лежав під сті- нок і, хоч був уже свідомий то- го, що смерть неминуча, він же надіявся жити. Чекав на якусь несподіванку, на пробліск яко- гось щастя. А сили, яких і так було вже чебагато, покидали йо- го. Не знат, скільки часу про- був в підвамі, бо з хвилини, коли опинився в ньому, до нього нікто не приходив, нічого не при-носив. Здавалося, про нього

забули. Голод, що докучав Макові, посилювався з години на годину й доводив його до божевілля. В приступі злости скинув чревики й гриз шкіру. А голод і спрага посилювалися, смерть наближалася. Помітив, що ковнір став дуже вузький і душив шию. Те саме в рукавах. Вони були теж тісні й нестерпно душили руки. Що це? Може яка невідома сила? Вже готовий був цьому повірити, але догадався, що це від голоду пухне тіло. Зібрав останні сили, підвівся, кричав різні проклони, бив у стіни, лихо реготав. Але ніякої відповіді не було. Тільки відгук відбивався від долівки та стін і бренів якийсь час у повітрі. Та й кричати не стало сили. Звалився на цемент і вже не піднясився. Завважив, що істи вже так не хотілося, як спершу, спраги також не відчував. Надходив кінець. Вже не міг відкрити очей, поворухнути рукою, або ногою. Навіть уста вже не підпорядковувались йому. В голові круїзали якісь райдуги й розсипалися на тисячі кольорів. Бачив, як над ним скинувся Брікет і, іронічно перекривши лиць, говорив: "Дурний, дурний, дурний!" І чомусь рядом з Брікетом виросла Таня, ніжно взяла його за руку й повела кудись у чорну пітьму.

До слуху долетів стукіт дверей, чув тверді кроки по підлозі. Може здається? Ні... Хтось підходить до нього... Іх не видно. Не можна відкрити очей, немає сили. Відчув електричне світло на звому обличчі, хотів щось сказати, але не міг...

- Ще живий? - хтось питав.

- Так.

- Добий його, щоб не мучився.

- О, ні. Ці муки то його кара. Вже, здається, восьмий день він тут. І так скоро він сам здохне...

Пішли. Ще чути, як скрипнули двері, потім тихо. Мак зробив надлюдське зусилля, хотів піднятися. Напружив останні сили.

- Прокляті! - крикнув їм у слід і опав без духа.

Х Х Х

Розов передчував катастрофу.

Про наслідки її навіть не хотів думати. Це ж буде страшне: кінець карієрі, відклик на батьківщину, а там - смерть, або в лішньому випадку - Сибір. Від тих думок аж мороз ішов поза шкірою.

Але Розов змагав до одного: вийти переможцем з цієї халепи, а при тому чистим. То нічого, що Холт знає дешо про його тайну діяльність. Матеріали - ще не доказ. Тут треба свідків. А тих останніх Розов хотів якнайшвидше позбутися.

Таня перебувала в безпечному місці й нікуди не показувалася. У записці до Розова просила, щоб цей відвідав її. Розов і без того мав досить клопотів, тож порвав записку і не пішов. Але Таня вдруге написала про себе й старий інтригант, задержуючи якнайбільшу обережність, прибув до неї.

- Олександре Степановичу! Я уважена? - відповіла питанням на його привіт.

- Хто тобі сказав таке, Таню? - здивувався Розов.

- Я ~~сама~~ бачу. І це все з вашого наказу, ~~Олександре Степановичу~~. Невже я заслужила на це? Ця кімната гірша від ускої камери, хіба бракує тільки "параші". Мені не вільно вйти нікуди... Невже ви й мене боїтесь?

- Успокійся, прошу тебе, Таню. Цього всього вимагає засада обережності. Мусиш знати, велика небезпека повисла над нашими головами, а тебе арештують, коли тільки з'явишся на вулиці.

Таня захитала головою, наче б не вірила словам Розова.

- Чому ж не арештують вас, або інших?

- Я - інша річ... Я - не ти... Але ти, Таню, мусиш так довго сидіти тут, поки розійдуться обті хмарі, що так несподівано з'явилися на небосхилі.

- Це неможливе. Я покиши цю кімнату разом з вами!

- Що? - вже гнівно крикнув Розов.

Таня зробила крок вперед і, важко дихаючи, стала напроти нього. Розов злякався її виразу обличчя. В тій хвилині вона була подібна радше на розюшену тигрицю, як на жінку.

Зіниці її очей розширилися, щоки почервоніли, волосся розкуювдилоється і окремими пасмами звисало на всі боки. Потік слів, який прорвався крізь ці сціплені зуби, привів Розова у крайнє зливування.

- Не хочу бути невільницею... Може я мало зробила? Може погано виконувала свою працю? Чуєте? Вишліть мене до батьківщини. Не хочу вже більше цього! Досить! Мені не треба орценів, ні винахідження. Хочу спокійного життя. Зрештою, я жінка і хочу бути матір'ю. А це життя, повне різних страхітт, неприємностей, загроз, хай пізнають ще інші. Чуєте?

І ці грудьми затрясили спазми плачу. Розов стояв мовчки, мов загіпнотизований. Десять у глибині душі признавав правду цій жінці, але в голові вже снувались нові плями.

- Таню! Шо я чую? Чи не збожеволіла ти? - обізвався зовсім лагідно. - Та хто ж не хоче спокійного життя? Але зрозумій, що власні інтереси мусять уступити перед інтересами батьківщини. Добре... Незабаром поїде до Росії, але ще мусиш почекати тут.

Розов повернувся і пішов до дверей. Таня побігла слідом за ним, але перед самим її носом двері замкнулися і вона почула тільки, як заскреботав ключ у замку. Почала стукати у двері й непритомнна упала на підлогу.

На другий день містер Холт читав: "Вчора, в 10-ій годині вечора, на Йоркстріт знайдено останки розбитої жінки, яка, здається, кинулась з 4-го поверху. Особистість встановлено: Тетяна Іжікова, робітница совітського консульства".

- Не кинулась, а була кинена - поправив Холт, затягаючись димом цигара.

XXXI.

Пройшов ще місяць часу. Холт кінчав опрацьовувати свої матеріали, відносно Розова і вже ось-ось прийти розв'язка. Багато справ вияснилося, коли заго-

ворив Марко Бурджа. А він таки заговорив. Завдяки старанням лікарів його вдалося привернути до пам'яті і він швидко поправлявся. З його віднань Холт давався про дволичну діяльність Давіда Ерікета і його спіймання стало першим завданням! Всі ті, що були втасманичені у справу, з нетерпеливістю чекали видужання нашого героя, коли б він, як основний свідок, міг стати перед судом. Переконавшись, що Марко з днія на день видужує і вже відновлі станове з ліжка, Марієта готовилась до весілля, не попередивши про це навіть свого судженого.

Розов також робив, що міг. Подав заяву до конзуля і чекав на своє відкликання. Всякі можливості дальнього провадження шпигунської роботи відпали. На кожному кроці почував себе спутним. Ніжом старого лиса відчув, що за кулісами щось мусить діятися й тому влесь час напомінав про своє відкликання. В такому пригніченому стані не був ще ніколи. Такі незавидні вигляди стояли перед ним, що він зовсім постарівся і подобав радше на пропака, як на представника держави.

А Холт монтував віднання Марка. Всі матеріали, які попадали йому під руку, згрібав, щоб одного дня, як грім з неба, звалити їх на свого противника.

Того дня не прийшлося довго чекати.

Якраз до пристані у Бостоні причалив великий совітський транспортовий корабель "Крим", щоб нагрузитися закупленими в Америці сільсько-господарськими машинами. Остерігаючись несподіваного зникнення Розова при цій нагоді, Холт рішився якнайшвидше його арештувати.

Розов сидів якраз у своєму робочому кабінеті в будинку Філіяла, як вбіг захеканий Чарлі.

- Американська поліція вточує Філіяла! - вилучив з себе.

Розгублений Розов підбіг до вікна й переконався, що вістка, що її приніс Чарлі, була правою. Повернувся до Чарлі, а його очі забігали, як у впійма-

ного заяця. Ще хотів дати якесь розплядження, але не встиг. Двері широко відчинилися і в їх рамі виросло три постаті поліцистів.

- Містер Розов? - спитав один, з відзнаками сержанта.

- Так. - ледви чутно відповів запитаний.

- Ви арештовані - відчеканив сержант.

- Я? Арештований? Не може бути!... - ні то кривлячись, ні то сміючись, відговорювався Розов.

- Так, ви арештовані. Ось ордер. Якщо маєте особисту зброю, прошу здати.

Розов не ворувався. Стояв, як закам'янілий. Сержант сміливо підійшов до нього, ввічливо пеперросив і почав робити обшук. Різні папери, олівці, долари, - все з'явилось на столі, а за тим усім в руках сержанта опинилася новенька пістоля системи "ТТ". Рівнобіжно до лій сержанта два інші поліцисти перешукали Чарлі.

За годину Розов, Бугров, Чарлі та кількох інших членів конзулату опинилися в секретному департаменті, а ще за годину містер Холт слухав звіту наглядача, в якому цей зголосував, що в камері 107 знайшли Олександра Розова з перерізаною ножицом до голення горлянкою, не живим. Холт вислухав звіту зовсім спокійно, наче б був приготований на це.

- То нічого. Інше його не чекало ні тут, ні в батьківщині.

ХХХ

Пройшло ще кілька місяців. Бостон, розбурханий судовою процедурою шпигунської організації, вертався до спокійного життя. Майже місяць тривав суд. По горло мали праці судді, оборонці, кореспонденти, свідки. Місяць слідкувала Америка за процесом, місяць виступав Марко, як головний свідок. І суд покінчився. Бугрова й Чарлі засудили на смертну кару, кількох на кару досмертної в'язниці, кількох оправдали.

Багато перемінилось за цей час. На місце Розова й засудже-

них прибули нові преставники. Ті, що до тієї пори симпатизували совітській політиці, тепер дивилися на "союзників" іншими очима...

З пристані Бостону відплівав до Росії "Крим", а натомість пришвартувався "Кавказ". І цей грузвився сільсько-господарськими машинами.

Як ми вже сказали, багато дещо змінилося. Не змінилося тільки відношення Марка до Марісти й навпаки, тобто й надалі вони будуть заручені, але не подружені. Як не налягала Маріста на це останнє, Марко все відтягав та казав своє українське: "Ще маємо час".

Ще один клопіт остався на голові містера Холта: Брікет далі гуляв на волі. Але це його не знеохочувало, він продовжував шукати.

Томас Гарольд не покидав своїх давніх планів переїзду через Атлантик моторовим човном і тепер, разом з Діком, готовився відplisti на Бермуди.

XXXII.

Нове лихо.

Готовились до весілля батьки Марісти, готовилась Маріста, готовилась навіть стара Мері. Тільки Марко лишався байдужим. Цю байдухість бачила Маріста й допитувалася про її причини. Але ціннічого не говорив. Зідхав тільки й розгублено дивився на свою суджену.

- Ех, життя! - казав ось так інколи і ще цільніше пригортаючи. Таки погодився стати з нею до вінця і сподіався щастя. Але нове лихо стояло за плечима й звалилось на молодих людей якраз вночі перед весільним днем.

Марко, Маріста й Мері спокійно говорили на різні теми. Стара Мері розказувала про свої молоді роки, про тодішні обичаї. Молоді люди уважно слухали її, час-від-часу закохано дивилися одне на одне й комінє про себе леліяли думки про кращі майбутні дні.

Раптом задзвонив дзвінок і в

кімнату увійшло трьох людей в цивільному вбранні, дуже схожих між собою.

Перший, в чорних окулярах, одним рухом руки витягнув з кишені пістолю й направив її цівку на Марка. Цей зблід. Відразу пізнав, що десь бачив того господу, але не пригадував де. Ага! Згадав! Це він колись приносив фотоапарат і гроші. Так, це він. Цей самий бриль, цей самий плащ, ті ж окуляри.

- Любой друже Марк! - промовив гість ляконічно. - Не задумайте тікати. При першій спробі легко можете позбутися життя. Прошу вас, ходіть з нами.

Марко підсувався незначно до вікна й блискавкою кинувся до нього. Гість скочив за ним, але в цю саму хвилину між ним і Марком стала Маріста. Роздався вистріл, потім другий, потім крик Марісти. Світло згасло, запанувала темінь. Від стіни до стіни літали стільци, дзвеніло начиння. Хтось важко дихав, хтось шептав:

- Тримай, в'яжи, спішімся... І раптом гамір стих, стало тихо. Загорілося світло, з'явилася поліція. На ліжку, ледви жива, лежала переляканана Мері, а біля вікна, спливачи кров'ю, корчилася у передсмертних муках Маріста.

х х х

"Кавказ" готовий був до відпливу. Іполіт Табов давав останні розпорядження. Всі гарячкувалися, метушились, бігали, кричали. Голосник заповідав останні приготування. Вже був виданий наказ рубати канати, коли несподівано команда "Стоп!". Всі завмерли. На кораблі з'явилася американська поліція та виказалася перед Табовим ордером на арештування корабля. Табов знізив тільки плечима.

- Прошу, прошу!

Почався обшук. Два дні лазили поліцисти по всіх закутинах, заглядали у всі щіlinи, шукали Марка Бурджі, але без ніяких вислідів.

На третій день Табов отримав дозвіл відплисти, "Кавказ", давши кілька гудків, від-

чалив.

Біля поручів корабля стояв помполіт, Іполіт Табов, вдявлено сміяється. Він витягнув зза вікладки рукава шмат паперу, на якому олівцем було написане:

"Ящик 35-48 К"

Коли вже порядно відплили від Бостону, Табов приклікає двох майстрів.

- Знайти скриньку "35-48 К" і дістати з неї "товар"! - розпорядився.

Скриньку швидко знайшли, зняли віко і... моряки аж поточились зі здивування: внутрі лежав ледви живий, зв'язаний чоловік, з кляпом в устах. Розв'язали його, піддержуючи його, повели на верхню палубу, а там підживили, ~~в пок~~ лись до помполіта Табова.

Марко, поївші, відчув знову силу в м'язах. Йшов по палубі, глядів на зелені хвилі океану й думав про свою гірку долю. Раптом завважив на обрії якусь цяточку, яка швидко росла, а в який наш герой пізнав моторового човна. І в цю ж мить в його голові зродився новий плян, плян втечі. Човен ось-ось порівняється з кораблем.

- Ех! Раз помирати... - шепнув до себе Марко, копнув переднього матроса та кинувся до поручів. Одним скоком минув їх і полетів у воду. Ззаду посипались стріли.

Випірнувшись з води, Марко побачив перед собою моторівку. Кілька помахів руками й уже хотів чіплятись за борт. Бачив, як хтось простягав руки йому у підмогу. Вхопившися цієї руки й в цю хвилину куля влучила його праву рам'я. Солена вода облила рану і марко зневідритомнів.

Як читач мабуть догадується, це був Томас Гарольд і Дік, що в своєму човні верталися з Бермудів. Завваживши, що з корабля плигнув чоловік, Томас, цікавий на пригоди, наказав. Дікові взяли курс ближче корабля. Граjd стрілів, які посипались з пароплава, нічуть не злякав Томаса і, завдяки йому, Марко був врятований. Тепер лежав у човні з перев'язаним рам'ям.

Так Томас Гарольд, сам не зна-

що він відомий як "Марко Бурджа".
Марко Бурджа

ючи про це, зревантувався свому рятівникові.

XXXIII.

Прияте́ль.

І знову Марко лежав у лічниці. Дізнувся про смерть Марісти й щойно тепер зробумів, як глибоко кохав її. Нема Марісти. Не приходила, як колись, не ставила дому дитячих питань, не гляділа своїми великими, голубими очима. Своєю смертю врятувала його.

"Що ж! Не ми долею, а вона нами володіє" — думав Марко.

Його часто відвідував тепер молодий Томас. Довідавшись кого врятував, Томас радів, як дитина. Годинами просиджував біля "аркового ліжка", розказував про свої плани, захоплював ними Марка.

— Знаєте, Марк, ви тільки скоріше вилежуйте. Ще заживемо.

— Важко ходити під час роботи, якоже він відомий як "Марко Бурджа".
— Але ви вже зробили багато доброго, але ви єдиний, хто може зупинити це злочинство. Якщо ви зможете зупинити це злочинство, то ви заслужите велику відзнаку. Але якщо ви не зможете зупинити це злочинство, то ви будете заслужити велику відзнаку.

стор. 46.

так, що вам і не снилося. Попиньте вже раз оті фірми, цей вічний клопіт... Знаєте? Я вписаній штурманом на новий трансокеанічний торговельний корабель... Може б і ви хотіли пізннати долю моряка? Подумайте, яке життя відкриється перед вами! Весь час нові люди, нові пристані, нові континенти... Хіба мало є цікавого в житті моряка? Скажіть тільки "згода", а я вже постараюся про ваш впис... І будемо разом, раз на завжди!

Марко дивився на схильованого Томаса, на його простоту, потім підвівся на ліктеві.

— Згода, пане! — сказав впевнено.

— Ет, який там цан! Кажіть просто Томас! — і простягнув Маркові свою долоню.

Марко назустріч витягнув свою лівицю, бо правою рукою добре не володів, і згиненими руками молоді люди закріпили свою дружбу.

ЕДІВ.

